

JANUSZ KURTYKA
(Kraków)

***Początki starostwa spiskiego i pierwsi starostowie
Z dziejów polityki Władysława Jagielly
wobec Zakonu Krzyżackiego i Zygmunta Luksemburskiego
w latach 1411–1430***

**Anfang der Zips-Starostei und die ersten Starosten
Aus der Politik von Wladyslaw Jagiello
gegenüber dem Ritterorden und Sigismund von Luxemburg
1411–1430**

1. Finansowe konsekwencje Grunwaldu dla Zakonu a zastaw Spisza. 2. Przejęcie przez Polskę administracji zastawu spiskiego. 3. Zawisza Czarny starostą spiskim. 4. Nominacje na starostwo spiskie w latach konfliktu o koronę dla Witolda. 5. Wnioski.

1. Finanzielle Konsequenzen des Kampfes bei Grunwald (Tannenberg) für den Kreuzritterorden und das Zips-Pfand. 2. Übernahme der Verwaltung. 3. Zawisza Czarny als Starost von Zips. 4. Nominierungen an die Zips Starostei in der Zeit des Konflikts um die Krone für Witold. 5. Resultate.

Badania nad średniowiecznym i nowożytnym Spiszem przyniosły ostatnio sporo nowych ujęć i ustaleń, doprowadziły także do opublikowania nieznanych wcześniej dokumentów¹. Jednocześnie ukazywania się publikacji i cykl redakcyjno-wydawniczy powoduje niekiedy sytuacje prowadzące do ustaleń

¹ Wymienić tu warto przede wszystkim obejmujące okres do 1500 r. i uwzględniające materiał spiski *Dokumenty polskie z archiwów dawnego Królestwa Węgier*, t. I–III, wyd. S. A. Sroka, Kraków 1998–2003. W sprawie podstawy źródłowej, stanu badań i problematyki Spisza zob. ostatnio obszerny zbiór studiów *Terra Scepusiensis. Stav badań o dejinách Spiša. Stan badań nad dziejami Spiszu*, red. R. Gładkiewicz, M. Homza, przy współpr. M. Pułaskiego i M. Slivki, Levoča–Wrocław 2003. O starostwie spiskim, tradycji osadniczej jego obszaru, stanie bazy źródłowej i literaturze zob. J. Kurtyka, *Starostwo spiskie (1412–1769/70)*, [w:] *ibidem*, s. 487–533, tu też na s. 520–532 zestawienie starostów spiskich z ramienia Polski z lat 1412/13–1769/70; zob. też tenże, *Polscy starostowie na Spiszu w XV i w 1. połowie XVI wieku*, Acta Univ. Nicolai Copernici 1992, Nauki Humanistyczno-Społeczne, vol. 240: Historia XXVI, s. 199–211.

wzajemnie sprzecznych (często pozornie) lub wymagających dodatkowej argumentacji, nie zawsze bowiem udaje się uwzględnić wyniki badań przygotowywanych lub publikowanych niemal równocześnie. W niniejszym tekście ukazano rozgrywki dyplomatyczne poprzedzające zastawienie przez króla węgierskiego Zygmunta Luksemburskiego części komitatu spiskiego królowi polskiemu Władysławowi Jagielle, podjęto też próbę uzgodnienia ustaleń nowszej literatury (zwłaszcza badań J. Sperki, S. Sroki i J. Kurtyki²), dotyczących początków funkcjonowania starostwa spiskiego i pierwszych starostów oraz przedstawienia niezbędnych poprawek i korekt do stanu badań.

1

Zawarty jesienią 1412 r. układ o zastawie Spisza był jednym z pierwszych po wielkiej wojnie polsko-krzyżackiej (1409–1411) przejawów nowej roli Królestwa Polskiego w Europie Środkowej, możliwym dzięki tej wojnie – bowiem król polski Władysław Jagiełło pożyczył królowi węgierskiemu i rzymskiemu Zygmuntowi Luksemburskiemu pieniądze należne mu od Krzyżaków, w ramach wypłat przewidzianych w kończącym wojnę traktacie toruńskim z 1 II 1411 r. Przetargi dyplomatyczne, w wyniku których możliwy stał się tak skomplikowany kontrakt polityczny, trwały w ciągu 1411 i 1412 r. Punktem zwrotnym okazał się jagiellońsko-luksemburski pokojowy traktat lubowelski z 15 III 1412 r., kończący stan wojny pomiędzy stronami. W niedawno rozstrzygniętej wojnie polsko-krzyżackiej Zygmunt Luksemburski był sojusznikiem Zakonu i jeszcze w końcu 1410 r. oddziały węgierskie dowodzone przez wojewodę siedmiogrodzkiego Ścibora ze Ściborza przeprowadziły nawet atak dywersyjny na Sądecczynę, czego następstwem była z kolei polska kontrakcja w rejonie Bardiowa w Górnych Węgrzech (Słowacji)³. Droga od walk pod Sączem i Bardiowem do pokojowego przejścia przez polskiego starostę zamków w Lubowli i Podolińcu oraz północnego Spisza była bardzo kręta.

² J. Sperka, *Szafrancowie herbu Strykoń. Z dziejów kariery i awansu w późnośredniowiecznej Polsce*, Katowice 2001; S. A. Sroka, *Addenda k zoznamu pol'ských starostov na Spiši v 15. storoči*, [w:] tegoż, *Epizódy z dejín Spiša a Šariša v neskorom stredoveku*, Krakov 2001, s. 21 = tenże, *Addenda do spisu polskich starostów na Spiszu w XV wieku*, Prace Pienińskie 2002, 12, s. 100–103; tenże, *Uzupełnienie do spisu urzędników małopolskich i starostów spiskich w XV wieku*, [w:] tegoż, *Szkice bardiowskie*, Kraków 2003, s. 33–41; J. Kurtyka, *Starostwo spiskie...*, s. 487–533.

³ S. M. Kuczyński, *Wielka wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409–1411*, Warszawa 1980, s. 174–181; Z. Nowak, *Polityka północna Zygmunta Luksemburskiego do roku 1411*, Toruń 1964, s. 106–111; F. Sikora, *Kilka uwag o konflikcie zbrojnym węgiersko-polskim w r. 1410*, *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie* 1987, nr 109, *Prace Historyczne*, XII, s. 103–118.

Poprzedzony rozejmem w Nieszawie z 9 XII 1410 r.⁴ pokój toruński został wynegocjowany i zawarty na wyspie pod Toruniem 1 II 1411 r.⁵, zaś dokumenty pokojowe przedstawiciele stron polskiej i krzyżackiej wymienili 10 V 1411 r. w polu pod Złotorią⁶. W ramach toruńskiego porozumienia pokojowego 1 II 1411 r. wielki mistrz Henryk von Plauen zobowiązał się m. in. wypłacić królowi polskiemu 100 tys. kóp groszy praskich w zamian za uwolnienie jeńców, zwłaszcza książąt Kazimierza pomorskiego i Konrada oleśnickiego, oraz za zwrot zajętych zamków. Suma ta miała być wypłacona w czterech równych ratach, z których dwie pierwsze miały przypadać na 8 marca (niedziela *Reminiscere*) i na 24 VI 1411 r. (na św. Jana Chrzciciela)⁷. Podejmujący również ten temat Jan Długosz pisze o trzech terminach spłaty rat w 1411 r.: na św. Jana Chrzciciela (24 czerwca), na św. Michała (29 września) i na św. Marcina (11 listopada)⁸. Wydaje się, iż dziejopis

⁴ *Codex diplomaticus Lithuaniae. Kodeks dyplomatyczny Litwy*, wyd. E. Raczyński, Wrocław 1845 [dalej: *KDLit*], nr 8 = *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum*, t. I–II, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1890–1892, t. III, wyd. J. Karwasińska, Warszawa, 1935 [dalej: *Lites*], t. II, nr 63–64; *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preussen im 15. Jahrhundert*, Band I: 1398–1437, hrsg. von E. Weise, Königsberg 1939 [dalej: *Weise*], nr 82; por. E. Joachim, W. Hubatsch, *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525*, Pars I/1: *Regesten zum Ordensbriefarchiv*; Pars II: *Regesta privilegiorum Ordinis S. Mariae Theutonicorum*, Göttingen 1948 [dalej: *JoHubReg.*], tu I, nr 1414–1415; *Joannis Długossii Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, lib. X–XI, red. i komentarz K. Baczkowski i F. Sikora, lib. XI, red. i komentarz K. Ożóg i S. A. Sroka, Warszawa 1997–2000 [dalej: *DHn*], lib. XI, s. 172–173.

⁵ Warszawa, Archiwum Główne Akt Dawnych [dalej: *AGAD*], perg. 49, 1062 (egzemplarze wystawione przez wielkiego mistrza Heinricha von Plauen dla króla Władysława Jagiełły i wielkiego księcia Witolda), 4487 (egzemplarz króla i wielkiego księcia dla wielkiego mistrza); edycje: *Lites* II, nr 66; *Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae*, ed. M. Dogiel, t. I, IV, Vilnae 1758, 1764 [dalej: *Dogiel*], t. IV, nr 80, s. 84–91; *KDLit.*, s. 129–134; *Lites* II, dod. nr 65, 66 (dokumenty strony polskiej i krzyżackiej); *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, t. I–III, wyd. A. Sokołowski, J. Szujski, A. Lewicki, Kraków 1876–1884 [dalej: *Ep.*], t. II, nr 35; *Weise* I, nr 83–85 (tu pozostałe edycje i literatura); por. *JoHubReg.* I, nr 1499–1502. Zob. S. M. Kuczyński, *Pierwszy pokój toruński*, *Zapiski Tow. Nauk. Toruńskiego* 1955, 20, s. 139 i n.; Dokumenty strony polsko-litewskiej dla wielkiego mistrza zostały przekazane do polskiego Archiwum Koronnego najpóźniej w 1526 r., po hołdzie pruskim (por. też J. Karwasińska, *Z dziejów Archiwum Koronnego. Dokumenty krzyżackie*, PH 1948, 37, s. 181–193; G. Labuda, *W sprawie wydania dokumentów krzyżackich Polsce w 1526 r.*, *Zapiski Historyczne* 1955, 21, z. 3/4, s. 184–200; A. Vetulani, *Słowo o wydaniu dokumentów krzyżackich w ręce polskie*, [w:] *ibidem*, s. 201–202).

⁶ *DHn*, lib. XI, s. 179–181; S. M. Kuczyński, *Pierwszy pokój toruński*, s. 157 i n.; pod Złotorią król nie był obecny (A. Gąsiorowski, *Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386–1434*, Warszawa 1972, s. 126).

⁷ *Weise* I, nr 84 (tu też literatura i wzmianki kronikarskie). Książę oleśnicki został uwolniony 8 VI 1411 r. (*Weise*, jw. i s. 90; *JoHubReg.* II, nr 1708); listy zajętych zamków i miast oraz jeńców z 1411 r. – *JoHubReg.* I, nr 1616, 1626–1627; w sprawie jeńców por. też wzmianki z lat 1411–1413 w *JoHubReg.* I, nr 1616, 1637–1637e, 1831, 1833, 1836, 1924.

⁸ *DHn*, lib. XI, s. 177–178.

Errata

Studia z dziejów Państwa i Prawa Polskiego IX, cz. 1, wyd. UŁ, Lublin–Łódź 2006
JANUSZ KURTYKA, *Początki starostwa spiskiego i pierwsi starostowie. Z dziejów polityki Władysława Jagiełły wobec Zakonu Krzyżackiego i Zygmunta Luksemburskiego w latach 1411–1430*

Str. 156, przyp. 9

Jest	Winno być
DHn., lib. XI, s. 179–180.	DHn., lib. XI, s. 179–180. Zob. też M. Pelech, <i>W sprawie okupu za jeńców krzyżackich z wielkiej wojny (1409–1411)</i> , cz. I, <i>Zapiski Historyczne</i> , 52, 1987, z. 1, s. 131–152; cz. II, <i>ibidem</i> , z. 2, s. 95–112 (zdaniem tego autora, <i>ibidem</i> , s. 133, cztery raty przypadały na 8 III, 24 VI, 11 XI 1411 r. i 2 II 1412 r.); A. Szwe da, <i>Po wielkiej wojnie. Zjazdy polsko-krzyżackie w 1411 r.</i> , [w:] <i>Kancelaria wielkich mistrzów i polska kancelaria królewska w XV wieku</i> , red. J. Trupinda, Malbork 2006, s. 267–298.

popęłnił tu omyłkę co do liczby rat, zaś podane przez niego dwa ostatnie terminy – to niedotrzymane terminy spłat: trzeci i czwarty. Do sprawy tej Długosz powrócił przy okazji opisu ceremonii wymiany przez Polaków i Krzyżaków dokumentów traktatowych w polu pod Złotorią 10 V 1411 r. Píše przy tej okazji (z pewnością wykorzystując dokumenty pokoju toruńskiego), iż król w zamian za sumę 100 tys. kop groszy praskich zobowiązał się w określonych terminach zwrócić wielkiemu mistrzowi zajęte zamki i miasta w Prusach oraz uwolnić wszystkich jeńców, przy czym w przypadku zaniedbania przez Zakon wypłaty należnych sum znaczniejsi jeńcy mieli zobowiązać się do dobrowolnego powrotu do polskiej niewoli⁹.

Pierwszą ratę Krzyżacy wypłacili zgodnie z zobowiązaniami już 8 III 1411 r.¹⁰, a więc jeszcze przed wymianą dokumentów pokojowych obu stron (zapewne to było przyczyną pomyłki Długosza co do liczby rat). Zachowały się królewskie skwitowania dla Krzyżaków wystawione 8 III 1411 r. (z sumy 25 tys. kop groszy praskich) i 25 VI 1411 r. (z sumy 20 tys. kop groszy)¹¹. Brakująca suma 5 tys. kop groszy z drugiej raty przypadającej na 24 VI 1411 r., wedle zobowiązania wystawionego wówczas w Malborku przez wielkiego mistrza, miała zostać w przyszłości wypłacona wielkiemu księciu litewskiemu Witoldowi¹².

W drugiej połowie 1411 r. nie doszło jednak do spłaty następnych rat, co być może wynikało z kłopotów finansowych Zakonu¹³. Zaniechanie spłat przez Zakon z pewnością miało też bezpośredni związek z narastającym od połowy 1411 r. ponownym napięciem polsko-krzyżackim, zarzutami króla polskiego wobec wielkiego mistrza o naruszaniu warunków pokoju, wreszcie z nawrotem współpracy Krzyżaków z Zygmuntem Luksemburskim¹⁴. Objawem napięcia były czynione przez Zakon zaciągi wśród Ślązaków, Czechów i Morawian, informacje o groźbie polskiego ataku na Nową Marchię¹⁵, czy wreszcie wystosowane 13 II 1412 r. z Malborka przesłanie od miast pruskich

⁹ *DHn.*, lib. XI, s. 179–180.

¹⁰ *JoHubReg.* II, nr 1698.

¹¹ *Weise* I, s. 90; *JoHubReg.* II, nr 1698, 1706, 1710.

¹² *Weise* I, nr 85; *JoHubReg.* I, nr 1533, por. nr 1531: list króla polskiego do wielkiego mistrza z 7 VI 1411 r., uwierzytelniający Mikołaja Sepińskiego, posła wielkiego księcia Witolda; *ibidem* II, nr 1709.

¹³ Por. *JoHubReg.* I, nr 1554, 1558, 1573–1579 (informacje różnych struktur zakonnych o braku funduszy), 1608 (biskup Dorpatu prosi 31 XII 1411 r. mistrza inflantskiego o usprawiedliwienie go przed wielkim mistrzem z powodu niemożności wysłania żądanych sum); *ibidem* II, nr 1712.

¹⁴ *Weise* I, nr 86–89; *JoHubReg.* I, regesty listów z 2. połowy 1411 r., *passim*; *Lites* II, s. 33–39, nr 1–5, s. 466–471, nr 68–71; por. też R. Arndt, *Die Beziehungen König Sigismunds zu Polen bis zum Ofener Schiedsspruch 1412*, Halle–Wittenberg 1897; Z. H. Nowak, *Międzynarodowe procesy polubowne jako narzędzie polityki Zygmunta Luksemburskiego w północnej i środkowowschodniej Europie (1412–1424)*, Toruń 1981, s. 22–29.

¹⁵ Por. np. *JoHubReg.* I, nr 1560, 1567, 1585–1592, 1598, 1604, 1606, 1642–1649, 1655.

Chełmna, Torunia, Elbląga i Gdańska do stanów Rzeszy, ze stanowiskiem, iż Zakon słusznie nie zapłacił królowi polskiemu trzeciej raty należności¹⁶.

Wobec groźby odnowienia sojuszu krzyżacko-luksemburskiego, dyplomacja polska w 1411 r. zapoczątkowała kontakty z wrogami Zygmunta Luksemburskiego¹⁷. Już 17 V 1411 r. we Lwowie doszło do zawarcia antywęgierskiego przymierza z Mirczą – hospodarem wołoskim (do niedawna sojusznikiem Luksemburczyka), zaś 25 V 1411 r. w Dolnym Targu lennik polski Aleksander, hospodar mołdawski, wystawił dokument, mocą którego przystąpił do ścisłego przymierza zaczepno-odpornego z królem polskim przeciwko każdemu wrogowi¹⁸. Na przełomie 1411/12 r. został zawarty sojusz jagiellońsko-habsburski. Od końca grudnia 1411 r. w Krakowie przebywał z małym orszakiem książę austriacki Ernest Żelazny, który 25 I 1412 r. poślubił tu siostrzenicę króla Władysława Jagiełły – księżniczkę mazowiecką Cymbarkę, córkę Siemowita IV mazowieckiego i Aleksandry Olgierdówny. Małżeństwo to było bezpośrednio związane z układem politycznym, zaś ówczesna jagiellońsko-habsburska wspólnota interesów stała się czynnikiem umożliwiającym zakończenie okresu wrogości, sięgającego czasów udaremnienia w roku 1385 przez panów polskich małżeństwa Jadwigi Andegawenskiej z Wilhelmem Habsburgiem (bratem Ernesta). Nowożeńcom w drodze powrotnej towarzyszył orszak 600 rycerzy polskich dowodzonych przez podkomorzego krakowskiego Piotra Szafranca, na ręce którego księżęta austriaccy Ernest i Fryderyk Habsburgowie wystawili w Wiener Neustadt 23 II 1412 r. akt przymierza z Polską¹⁹. W tymże czasie poselstwo polskie pojawiło się na dworze Eryka Pomorskiego – króla złączonych unią kalmarską Danii, Norwegii i Szwecji²⁰. Już w 1411 r. dwór polski nawiązał też kontakty z Wenecją (apogeum konfliktu wenecko-węgierskiego o Dalmację i Friul stała się wojna,

¹⁶ *JoHubReg.* I, nr 1655a; por. *ibidem* II, nr 1716, 1720, 1721. Zob. też J. Goździewski, *Wojna polsko-krzyżacka 1414 r., tzw. „wojna głodowa”*, *Studia i Materiały do Historii Wojskowości* 1970, t. XVI/2, s. 20–35 (tu zarys stosunków polsko-krzyżackich w latach 1411–1414, jednak tylko na podstawie wcześniejszej skromnej literatury).

¹⁷ Zarys tych działań zob. Z. H. Nowak, *Dyplomacja polska w czasach Jadwigi i Władysława Jagiełły (1382–1434)*, [w:] *Historia dyplomacji polskiej*, t. I: *Polowa X w. – 1572*, red. M. Biskup, Warszawa 1982, s. 328–332.

¹⁸ I. Czamańska, *Mołdawia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku*, Poznań 1996, s. 70–72 (tu źródła i literatura).

¹⁹ *Dogiel* I, s. 153–154; *DHn*, lib. XI, s. 188–189; A. Steinwenter, *Beiträge zur Geschichte der Leopoldinger*, *Archiv für österreichische Geschichte* 1879, 58, s. 391–508, zwłaszcza s. 425–436; K. Jasiński, *Przymierze polsko-austriackie w 1412 r. ze szczególnym uwzględnieniem małżeństwa Cymbarki księżniczki mazowieckiej z Ernestem Żelaznym księciem austriackim*, [w:] *Prace z dziejów państwa i zakonu krzyżackiego*, red. A. Czacharowski, Toruń 1984, s. 127–144; J. Sperka, *Szafrancowie...*, s. 90.

²⁰ Z. H. Nowak, *Współpraca polityczna państw unii polsko-litewskiej i unii kalmarskiej w latach 1411–1425*, Toruń 1996, s. 21–22 (król Eryk został poddany jednoczesnym naciskom polskim i luksemburskim).

rozpoczęta w listopadzie 1411 r. i ciągnąca się przez prawie cały 1412 r.). Co prawda, nie doszło do zawarcia formalnego przymierza, bowiem oficjalne poselstwa weneckie pojawiły się w Polsce już po zawarciu lubowskiego układu polsko-luksemburskiego, jednak obu stronom od początku zależało na demonstrowaniu wzajemnej współpracy, zaś instrukcje dla posłów weneckich (Paola Veneto oraz Tommaso Moceniga i Antonio Contariniego) do Polski przewidywały działania w kierunku współpracy, a nawet zawarcia sojuszu wenecko-polsko-austriackiego²¹.

Zarysowanie się szerokiego frontu antyluksemburskiego z udziałem Polski jako aktywnego zwornika oraz niechęć do konfrontacji wśród elit polskich i węgierskich²² – to przyczyny, które zmusiły Zygmunta Luksemburskiego do zwrotu politycznego i rezygnacji z dotychczasowej roli bliskiego sojusznika Zakonu. Dnia 15 III 1412 r. w Lubowli na Spiszu zawarty został traktat pokojowy pomiędzy królem polskim Władysławem Jagiełłą i wielkim księciem litewskim Witoldem a królem rzymskim i węgierskim Zygmuntem Luksemburskim w sprawie Rusi, Podola i Mołdawii²³. Traktat lubowski poprzedziły

²¹ *DHn*, lib. XI, s. 189–190; H. Herre, *Die Beziehungen König Sigismunds zu Italien vom Herbst 1412 bis zum Herbst 1414*, Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken 1902, 4, s. 1–62; J. Garbacik, *Ze studiów nad stosunkami polsko-włoskimi w XV wieku*, Rocznik Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego 1930–1934, t. I, z. 1, red. Z. Jachimecki, Kraków 1934, s. 323–348; tenże, *Paolo Veneto, filozof-dyplomata i jego pobyt w Polsce w r. 1412*, Zesz. Nauk. Uniw. Jagiellońskiego 1960, nr 26, Prace Historyczne, z. 4, s. 17–30; M. Wakounig, *Dalmatien und Friaul. Die Auseinandersetzungen zwischen Sigismund von Luxemburg und der Republik Venedig um die Vorherrschaft im adriatischen Raum*, Wien 1990; D. Quirini-Popławska, *Urbs populosissima, opulentissima, liberalissima. Mit czy rzeczywistość późnośredniowiecznej Wenecji?*, Kraków 1997, s. 129–131.

²² O ówczesnych związkach pomiędzy rycerstwem polskim i węgierskim zob. np. F. Sikora, *Kilka uwag...*, s. 115–116; S. A. Sroka, *Polacy na Węgrzech za panowania Zygmunta Luksemburskiego 1387–1437*, Kraków 2001; S. Szybowski, *Ostojowie (Mościce) ze Ściborza i inni Polacy na Węgrzech w późnym średniowieczu. Uwagi genealogiczne i prozopograficzne do prac Stanisława A. Sroki*, *Klio* 2003, nr 3, s. 159–203; B. Możek, S. Szybowski, B. Śliwiński, *Zawisza Czarny z Garbowa herbu Sulima*, Gdańsk 2003. W tych pracach zestawiona pozostała literatura.

²³ AGAD, perg. 5560 (egzemplarz wystawiony przez Zygmunta Luksemburskiego). Edycja: *Dogiel* I, nr 9, s. 46–48 (z oryginału) = E. Hurmuzaki, N. Densianu, *Documente privitoare la istoria românilor*, t. I, vol. 2 (1346–1450), București 1890, nr 401, s. 483–487; inne edycje i pozostałe informacje o dokumentach zob.: J. Kurtyka, *Repertorium podolskie. Dokumenty do 1430 r.*, *Rocz. Przemyski* 2004, 40, z. 4, Historia, s. 206, nr 119; *Weise* I, nr 90 (m. in. informacja o egzemplarzu oryginału wystawionym przez króla Władysława, przechowywanym w wiedeńskim Haus-, Hof- und Staatsarchiv). Treść traktatu lubowskiego przytoczona została też w kronice Jana Długosza (*DHn* lib. XI, s. 195–201) i w akcie księcia Witolda z dnia 15 IV 1412 r. Troki (*Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1376–1430*, wyd. A. Prochaska, Kraków 1882 [dalej: *CV*], nr 492; *Weise* I, nr 92; J. Kurtyka, *Repertorium*, s. 207, nr 120), przez wydanie którego Witold (w Lubowli nieobecny) formalnie przystąpił do układu pokojowego. O pertraktacjach lubowskich zob. też *DHn* lib. XI, s. 190–200. Traktat lubowski został potwierdzony 20 IV 1415 r. w Konstancji (akt Zygmunta:

odbywające się na Spiszu zjazdy w marcu 1411 r. w Nowej Wsi i w lutym 1412 w Starej Wsi, w międzyczasie zaś zawarto 19 XI 1411 r. rozejm w Sromowcach (miał obowiązywać do 15 VIII 1412 r.), potwierdzony przez króla polskiego w Krakowie 27 XI 1411 r.²⁴ Układ pokojowy został zaprzysiężony przez obecnych w Lubowli obu królów i ich dostojników 16 III 1412 r.²⁵, następnie uznany w Trokach przez Witolda 15 IV 1412 r. i zaprzysiężony przezeń tamże 17 IV 1412 r.²⁶

Lubowski traktat pokojowy z 15 III 1412 r. stworzył warunki do osłabienia napięcia i sprzyjał pojawieniu się Zygmunta w roli pośrednika w stosunkach polsko-krzyżackich²⁷. Już 26 III t.r. w Koszycach Jagiełło zaakceptował Zygmunta Luksemburskiego jako sędziego polubownego w sporze z Zakonem²⁸. W końcu sierpnia 1412 r. doszło w Budzie (Ofen) do arbitrażu Zygmunta Luksemburskiego pomiędzy Polską i Zakonem; w wyroku z 24 VIII 1412 r. zostały potwierdzone warunki pokoju toruńskiego, zaś Zygmunt zapowiedział zbadanie sporów polsko-krzyżackich²⁹. Ustanowił też swego pełnomocnika do arbitrażu, przy okazji dalszych negocjacji pomiędzy stronami, w osobie doktora praw Benedykta z Makry³⁰. Wówczas też miały miejsce

Dogiel I, nr 11, s. 49–50) i odnowiony w Kieżmarku 30 III 1423 r. (akt Zygmunta: *Dogiel* I, nr 13, s. 52–53; akt Jagiełły i Witolda: *Liber cancellariae Stanislai Ciolek. Ein Formelbuch der Polnischen Königskanzlei aus der Zeit der husitischen Bewegung*, hrsg. J. Caro, Bd. I–II, Wien 1871–1874 [Archiv für österreichische Geschichte, Bd. 45, 52; dalej: *LibCancCiolek*], I, nr 120, s. 206–208; por. też *CV*, nr 1011). Inne dokumenty związane ze zjazdem w Lubowli w 1412 r.: *AGAD*, perg. 57, 5559 (= *Ep.* II, nr 48); *CV*, nr 490; *Weise* I, nr 91; zob. też *Zsigmond-kori oklevéltár*, kötet I–VII (1387–1420), szerkesztette E. Mályusz és I. Borsa, Budapest 1951–2001 [dalej: *Mályusz*], III, nr 1853–1855. Por. też I. Czamańska, *Moldawia i Wołoszczyzna*, s. 70–77; J. Wyrozumski, *Sprawa Rusi Halicko-włodzimierskiej i Podola w stosunkach polsko-węgierskich wczesnej epoki jagiellońskiej*, [w:] *Węgry – Polska w Europie Środkowej. Historia – Literatura. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Wacława Felczaka*, red. A. Cetnarowicz, Cs. Kiss, I. Kovács, Kraków 1997, s. 47–49.

²⁴ *CV*, nr 470; *Ep.* II, nr 36, 47; *Dogiel* I, nr 7–8, s. 42–45; *AGAD*, perg. 5543, 5544, 5545, 5558; *Rozbiór* I, s. 135, 138–139. O meandrach polityki Zygmunta w tym okresie zob. Z. H. Nowak, *Międzynarodowe procesy...*, s. 26–27.

²⁵ *AGAD*, perg. 5561 = *Dogiel* I, nr 10, s. 49 (akt Zygmunta Luksemburskiego); *KDLit*, nr 13, s. 153–155, nr 13 (akt Jagiełły); *Weise* I, nr 91 = *CV*, nr 491 (akty dostojników obu stron).

²⁶ *CV*, nr 492 = *Weise* I, nr 92; *Ep.* II, nr 49.

²⁷ Por. *JoHubReg.* I, nr 1668; *ibidem* II, nr 1741, 1743; *Lites* II, s. 39–52, nr 6–17; Z. H. Nowak, *Międzynarodowe procesy...*, s. 31–45.

²⁸ *AGAD*, perg. 67; *Lites*, s. 39, nr 7 = *Dogiel* IV, nr 82; por. *DHn*, lib. XI, s. 193; *JoHubReg.* II, nr 1722.

²⁹ *Dogiel* IV, nr 83; *Weise* I, nr 94; *Lites* II, s. 52–69, nr 18; *JoHubReg.* I, nr 1720; *ibidem* II, nr 1746–1747. Por. *DHn*, lib. XI, s. 203–207; Z. H. Nowak, *Międzynarodowe procesy...*, s. 32 i n.

³⁰ *Mályusz* III, nr 2569; *JoHubReg.* I, nr 1718, 1720–1721, 1726a, 1727 oraz zgromadzona tam dokumentacja aktywności Benedykta z Makry w latach 1412–1413; por. *JoHubReg.* II, nr 1747 (Benedykt z Makry jako świadek arbitrażu 24 VIII 1412 r.), 1752; o komisarzkiej aktywności Benedykta: Z. H. Nowak, *Międzynarodowe procesy...*, s. 37–42. Tu i poniżej

pierwsze kontakty pomiędzy Zakonem i Zygmuntem w sprawie możliwości pozyskania przez Zygmunta sum z zaległych rat, z 100 tys. kop groszy praskich należnych Polsce od Zakonu. Wraz z odsetkami dług krzyżacki wobec Polski urósł wówczas już do 69400 kop groszy czeskich³¹. Wedle umowy budzińskiej z 30 VIII 1412 r., w zamian za odzyskanie dla Zakonu od króla polskiego skryptu dłużnego wielkiego mistrza na sumę 100 tys. kop groszy praskich, Zakon zobowiązał się do wypłacenia Zygmuntowni w Toruniu lub Wrocławiu 50 tys. kop groszy w następujących ratach: 12 500 kop na 2 II 1413 r., 12 500 kop na 2 IV 1413 r., 25 tys. kop na 29 IX 1413 r. i dodatkowo 12 tys. kop na Wielkanoc (8 IV) 1414 r.³²

Z tą umową związane są cztery dokumenty, oddające ówczesny stan negocjacji w sprawie długu krzyżackiego, ukazujące w związku z zaległymi sumami „toruńskimi” interesy jagiellońskie, luksemburskie (Zygmunt oczekiwał od Zakonu rekompensaty za wyprawę do Polski w końcu 1410 r.) i krzyżackie oraz wymieniające po raz pierwszy Spisz jako cenę ugody. Akty te, znane z kopii wpisanych do formularza z Archiwum Watykańskiego i pozbawione precyzyjnej formuły datacyjnej, datowane są przez Eleméra Mályusza na okres pomiędzy 24 sierpnia a 17 IX 1412 r. Nigdy nie stały się obowiązujące, więc najpewniej traktować je należy jako projekty powstałe w początkowym etapie negocjacji lub wręcz tylko jako projekty jednej ze stron. Wedle tych dokumentów, król węgierski Zygmunt gwarantował królowi polskiemu spłatę przez Krzyżaków brakujących sum, poprzez zastawienie mu w tych sumach komitatu spiskiego z Grodem Spiskim i 24 miastami spiskimi, na czele z Lewoczą i Kieżmarkiem (*castrum nostrum regale Sepesvar nuncupatum cum villis et tributis ad idem castrum nostrum spectantibus, item XXIII civitates terre nostre Scepusiensis, videlicet Lewtze, Kesmark etc. vocatas*), natomiast król polski Władysław Jagiełło godził się na przekazanie przez Zakon należnych

przy omawianiu niektórych aspektów stosunków pomiędzy dworami polskim i luksemburskim w latach 1411–1414 oraz aktywności Zygmunta Luksemburskiego jako arbitra w sporze polsko-krzyżackim wykorzystano prace: R. Arndt, *Die Beziehungen...*, *passim*; Z. H. Nowak, *Międzynarodowe procesy...*, s. 22–47, zwłaszcza s. 31 i n. Zob. także A. F. Grabski, *Pogrunwaldzkie polemiki*, Zesz. Nauk. Uniw. Łódzkiego 1966, ser. I: Nauki Hum.-Społ., z. 45: Nauki Historyczne, 1966, s. 45–66; J. Goździewski, *Wojna...*, s. 20–35; H. Boockmann, *Johannes Falkenberg, der Deutsche Orden und die polnische Politik. Untersuchungen zur politischen Theorie des späteren Mittelalters*, Göttingen 1975; E. Mályusz, *Kaiser Sigismund in Ungarn 1387–1437*, Budapest 1990, s. 106–117; J. K. Hoensch, *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit 1368–1437*, München 1996, s. 162–190.

³¹ Skarbiec dyplomatów papieżkich, cesarskich, krolewskich, książęcych, uchwał narodowych, postanowień różnych władz i urzędów posługujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi Litewskiej i ościennych im krajów, zebr. I. Daniłowicz, wyd. J. Sidorowicz, t. I–II, Wilno 1860–1862 [dalej: *DanSkarb.*], II, nr 997; Z. H. Nowak, *Międzynarodowe procesy...*, s. 36, 167.

³² *Lites* II, s. 69–70, nr 19 = *DanSkarb.* II, nr 993 = *Weise* I, nr 95; *JoHubReg.* I, nr 1722–1723; *Mályusz* III, nr 2593.

mu sum do dyspozycji Zygmunta. Ze swej strony Władysław zobowiązywał się zwrócić wielkiemu mistrzowi skrypt dłużny na sumę 100 tys. kop groszy czeskich, należną mu za zniszczenia wojenne. Umowa miała być zrealizowana w ciągu sześciu miesięcy od wejścia w życie. Wedle równoległego zobowiązania wielkiego mistrza Heinricha von Plauen suma, jaką Zygmunt miał otrzymać od Krzyżaków i za jaką miał zastawić Spisz Jagielle, wynosić miała 50 tys. kop groszy należnych królowi polskiemu i 5 tys. kop groszy należnych wielkiemu księciu litewskiemu Witoldowi. Po zastawieniu Spisza królowi polskiemu, Krzyżacy mieli łączną sumę 55 tys. kop groszy czeskich przekazać królowi Zygmuntovi w gotówce lub towarach, za pokwitowaniem Jagielly i Witolda, *in opido nostro N. w dwóch ratach po 27 500 kop groszy – na Boże Narodzenie (25 XII) 1412 r. i na św. Jakuba (25 VII) 1413 r., pod rygorem wwiązania Zygmunta do krzyżackiej Nowej Marchii (terram seu terras nostras et ordinis nostri, videlicet Nove Marchie), w przypadku nieprzekazania pierwszej raty. Gdyby zaś po przekazaniu Jagielle ziemi spiskiej (castrum suum regale Sepes vocatum cum villis et tributis ad idem castrum spectantibus, necnon XXIII civitates terre sue Scepusiensis) Zygmunt do Zielonych Świąt (11 VI) 1413 r. nie otrzymał od Krzyżaków pieniędzy, wówczas wielki mistrz zobowiązywał się przekazać mu całe Pomorze (terram Pomeranie cum cunctis suis tenutis, pertinentiis et utilitatibus integraliter ad manus prefati domini Sigismundi regis aut successorum suorum, corone aut prelatis et baronibus regni Hungarie sive Hungaris) w poczet spłaty całej sumy*³³.

Celem Zakonu było z pewnością pozyskanie przychylności Zygmunta i zneutralizowanie skutków traktatu lubowelskiego, zaś negocjacje budzińskie zapoczątkowały ciąg wydarzeń, które doprowadziły do realizacji zastawu Polsce części Spisza, bowiem w wariantcie ostatecznie zrealizowanym jesienią 1412 r. zmniejszeniu uległa suma zastawna i obszar zastawu. Niezależnie od początkowych planów, dalsze kroki dyplomacja luksemburska zmuszona była poczynić bezpośrednio na dworze polskim, czego zapowiedzią było pełnomocnictwo do egzekucji wyroku budzińskiego (z 24 sierpnia), wydane przez króla Zygmunta Benedyktowi z Makry 1 X 1412 r. w Budzie³⁴.

Wedle „Roczników” Jana Długosza, 15 X 1412 r. do króla Władysława Jagielly przebywającego wówczas w Medyce przybyli posłowie od Zygmunta Luksemburskiego króla węgierskiego i rzymskiego: Jan Kanizsai – arcybiskup Estergom (Ostrzyhomia), i Michał Kűchmeister – wójt Nowej Marchii. Zwrócili się do króla polskiego, by pożyczył Zygmuntovi na sfinansowanie jego zabiegów o koronę cesarską w Rzeszy sumę 40 tys. kop szerokich groszy praskich (a zatem w ciągu półtora miesiąca suma oczekiwana przez Zygmunta

³³ Mályusz III, nr 2565–2568 (obszerne regesty i fragmenty dokumentów kodeksu watykańskiego Cod. Palat. Lat. 701, k. 193a, 193b, 234a, 186b).

³⁴ Lites II, s. 70–71, nr 20; por. też *ibidem*, s. 71–356, dokumenty dotyczące aktywności Benedykta z Makry; zob. też przyp. 30 (powyżej).

zmałała), które miał mu niebawem wpłacić wielki mistrz jako kolejną ratę z sumy 100 tys. kop groszy za wykup jeńców z wielkiej wojny 1409–1411 r. Zygmunt, poprzez posłów, jako zastaw za pożyczanie tej sumy zaproponował Spisz. Na propozycje te Władysław Jagiełło wyraził zgodę i polecił Kūchmeisterowi przekazanie sumy 40 tys. kop groszy praskich od wielkiego mistrza wprost na ręce Zygmunta, sam zaś (wedle Długosza) specjalnym listem przesłał wielkiemu mistrzowi pokwitowanie otrzymania tej sumy. Z Medyki król w towarzystwie obu posłów udał się do Przemyśla³⁵. Relację Długosza potwierdzają, ale i korygują w szczegółach, informacje współczesnych źródeł. W Medyce przed obliczem króla polskiego obaj posłowie na pewno nie reprezentowali tylko Zygmunta Luksemburskiego, lecz swoich właściwych panów, czyli Zygmunta Luksemburskiego (Jan Kanizsai arcybiskup Estergom) i wielkiego mistrza Henryka von Plauen (Michał Kūchmeister, wówczas już marszałek Zakonu, a nie wójt nowomarchijski³⁶), zaś propozycja przedłożona Jagielle z pewnością została uzgodniona pomiędzy królem rzymskim i wielkim mistrzem. Orszaki obu posłów czekały w Przemyśle na wyniki rozmów w Medyce. Już w Przemyśle posłowie krzyżaccy (marszałek Zakonu oraz komturowie Christburga/Dzierzgonia i Torunia) wystawili 24 X 1412 r. pismo dla króla rzymskiego Zygmunta, z informacją o możliwości wypłacenia mu raty 25 tys. kop groszy (czyli należnej królowi polskiemu zaległej trzeciej raty „toruńskiej”)³⁷. Późniejsze informacje nie pozwalają jednak sądzić, by już do Przemyśla poselstwo krzyżackie przywiozło całą trzecią ratę „toruńską” i po uzyskaniu zgody Jagiełły od razu przekazało ją wysłannikom Zygmunta. Ci ostatni uzyskali jednak zapewne część sumy trzeciej raty, skoro 29 XI 1412 r. Zygmunt Luksemburski, dokumentem wystawionym dla wielkiego

³⁵ *DHn*, lib. XI, s. 210–211. Długosz błędnie podał urząd Michała Kūchmeistera (zob. niżej) i poprawnie godność arcybiskupią Jana Kanizsaia (P. Engel, *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*, t. I, Budapest 1996, s. 64). Sprawa wydania królewskiego pokwitowania dla Krzyżaków została tu przez Długosza włączona, jak można sądzić, z przyczyn kompozycyjnych. W rzeczywistości Władysław Jagiełło nie mógł wystawić wielkiemu mistrzowi od razu pokwitowania na całą sumę i sprawa ta przeciągnęła się do 1413 r. (zob. niżej).

³⁶ Michał Kūchmeister, wójt Nowej Marchii w latach 1410–1411, jako marszałek Zakonu występuje przynajmniej od 23 VI 1411 r. (*JoHubReg.* I, nr 1532; por. E. Rymar, *Studia i materiały z dziejów Nowej Marchii i Gorzowa. Szkice historyczne*, Gorzów Wielkopolski 1999, s. 108–109).

³⁷ *JoHubReg.* I, nr 1729. Z. H. Nowak, *Miedzynarodowe procesy...*, s. 36, przyjął nieprecyzyjnie, iż Polacy zgodzili się na odstąpienie Zygmuntovi z zaległych pieniędzy krzyżackich 25 tys. kop groszy w zamian za zastaw 16 miast spiskich, dodając do tej sumy jeszcze 12 tys. kop groszy. Z przekazu Długosza wynika jednoznacznie, iż negocjowano za Spisz sumę ok. 40 tys. kop groszy w całości pochodzących ze zobowiązań krzyżackich (brak przesłanek do tezy, iż Jagiełło za Spisz ze swej strony wyłożył „własne” 12 000 kop groszy), na co dodatkowo wskazuje powiązana z tymi negocjacjami sprawa ceny zastawu Nowej Marchii. Ostateczna suma 37 000 kop groszy była zapewne wypadkową efektu negocjacji i możliwości finansowych Krzyżaków.

mistrza na podstawie rozrachunku z królem polskim, poświadczył wypłacenie mu przez Zakon pierwszej raty sum „spiskich” – połowy z 25 tys. kop groszy³⁸. Zapewne zatem ta część owej raty (a nie całość „sum spiskich”, jak u Długosza) została od razu w październiku w Przemyślu pokwitowana przez Władysława Jagiełłę Krzyżakom – tylko część, bowiem z okresu późniejszego zachowały się dodatkowe informacje o skwitowaniach króla polskiego dla wielkiego mistrza.

Negocjacje w Medyce i Przemyślu w październiku 1412 r. dotyczyły jeszcze jednego projektu o wartości ok. 40 tys. kop groszy, a mianowicie układu o zastawieniu Nowej Marchii. Wciąż chodziło o zaległe raty sum „toruńskich” z odsetkami, teraz w części odstąpione przez Jagiełłę Zygmunтови pod zastaw Spisza, w części zaś wciąż należne bezpośrednio Jagielle. Pustki w skarbcu krzyżackim zmusiły bowiem wielkiego mistrza do nadzwyczajnych sposobów znalezienia pieniędzy na realizację skomplikowanego układu z Jagiełłą i Zygmuntem Luksemburskim. Już w Przemyślu, 23 X 1412 r., król Władysław, występując także w imieniu wielkiego księcia Witolda i w otoczeniu licznych dostojników oraz przedstawicieli miast Poznania i Włocławka (łącznie przywieszono 56 pieczęci), wystawił akt wzięcia w zastaw od wielkiego mistrza Nowej Marchii z zamkami Drezdenkiem i Świdwinem, aż do spłaty sumy 39400 kop groszy praskich³⁹. Aktowi temu towarzyszył dokument układu politycznego wystawiony w Przemyślu w dwa dni później przez posłów krzyżackich (oprócz wyżej wymienionych marszałka i dwóch komturów, także Jan arcybiskup Rygi) i przedstawicieli króla polskiego (arcybiskupa gnieźnieńskiego Mikołaja Trąbę, prepozyta włocławskiego Andrzeja Łaskarza i prepozyta kruszwickiego Jana); wedle niego umowa miała wejść w życie 1 I 1413 r. a jej sfinalizowanie wiązać się miało ze zwrotem wielkiemu mistrzowi jego skryptu dłużnego na sumę 100 tys. kop groszy królowi polskiemu i 5 tys. kop wielkiemu księciu Witoldowi⁴⁰. Układ w sprawie Nowej Marchii ukazuje trudności finansowe Zakonu w realizacji zobowiązań traktatowych na rzecz Królestwa Polskiego i zobowiązań wobec Zygmunta Luksemburskiego, co potwierdzają informacje o intensywnych zabiegach wielkiego mistrza, aby zebrać potrzebne sumy bez zastawiania Nowej Marchii⁴¹. Polacy ze swej strony, dysponując już co najmniej 45 tys. kop groszy z dwóch pierwszych rat „toruńskich”, dążyli do wykorzystania tej sytuacji; 14 XII 1412 r. Mikołaj arcybiskup gnieźnieński i inni panowie polscy interpelowali

³⁸ *Lites* II, s. 471–472, nr 72; regest: *JoHubReg.* II, nr 1754.

³⁹ Kraków, Biblioteka XX. Czartoryskich [dalej: *B.Czart.*], perg. 293; por. W. Szelińska, J. Tomaszewicz, *Katalog dokumentów pergaminowych Biblioteki Czartoryskich w Krakowie*, cz. I: 1148–1506, Kraków 1975 [dalej: *KatBCzart.*], nr 325; *DanSkarb.* II, nr 999 = *Weise* I, nr 99. Por. *JoHubReg.* I, nr 1731, 1733.

⁴⁰ *Weise* I, nr 100; *JoHubReg.* I, nr 1730, 1734, 1736.

⁴¹ Np. w latach 1412–1413: *JoHubReg.* I, nr 1738a, 1763, 1825, 1847; *DanSkarb.* II, nr 998.

wielkiego mistrza o realizację układu przemyskiego, podejmowano też w tej sprawie działania w Kurii rzymskiej⁴², zaś 25 XII 1412 r. w Grodnie król polski wyznaczył posłów upoważnionych do przyjęcia od wielkiego mistrza należnych sum⁴³. W styczniu 1413 r. o trudnościach w tej sprawie wielki mistrz pisał do krzyżackiego prokuratora w Kurii rzymskiej i do wójta Nowej Marchii⁴⁴. Narastające na tle polskich nacisków i krzyżackich uników napięcie sprawiło, iż wielki mistrz nie ratyfikował układu przemyskiego przez wystawienie swego dokumentu w sprawie zastawu Nowej Marchii. Ostatecznie Krzyżakom udało się zgromadzić na styczeń pieniądze i w efekcie wycofali się z układu jeszcze w 1413 r.⁴⁵

Projekt zastawu Polsce części Spisza został zrealizowany. Zgodnie z ustaleniami medycznymi i przemyskimi, Zygmunt Luksemburski jako król węgierski, już 8 XI 1412 r. wystawił w Zagrzebiu akt zastawu królowi polskiemu Władysławowi Jagielle i Królestwu Polskiemu dominium lubowskiego i 13 miast spiskich (wydzielonych z komitatu spiskiego) za 37 tys. kop szerokich groszy praskich nowej monety⁴⁶. Opisane w tym akcie terytorium zastawu obejmowało: dominium lubowskie, a zatem: zamek królewski *Liblio alias Libowla cum opido* (Lubowla, dziś Stara Lubowla, słowac. Stará Ľubovňa, węg. Újlubló, Lublő, niem. Altlublau), miasto i *fortalicium* Podoliniec (Podolínec, Podolin, Pudlein) nad Popradem z wsiami oraz Gniazda (Hniedzne, Gnězda, Gniesen, nad Popradem, 4,5 km na zachód od Lubowli) a także miasta (Sasów) na Spiszu należące do diecezji ostrzyhomskiej i leżące nad górnym Popradem: *Bela* (Biała Spiska, Spišska Belá, Béla, Waltensdorf), *Lewbecz* (Lubica, L'ubica, Leibic, Leibitz), *Meynharczdorff* (Wierzbów, Vrbov, Ménhárd, Menhardsdorf), *Durolsdorff* (Twarożna, Tvarožná,

⁴² *JoHubReg.* I, nr 1753, 1774, por. też nr 1770.

⁴³ *JoHubReg.* II, nr 1756. Byli to wojewodowie sieradzki Jakub z Koniecpola i brzeski kujawski Maciej z Łabiszyna, marszałek Królestwa Zbigniew z Brzezia oraz pisarz w kancelarii królewskiej Piotr z Nowca – kanonik poznański.

⁴⁴ *JoHubReg.* I, nr 1794, 1840, por. nr 1841. W lutym 1413 r. Krzyżacy już zajmowali się kwestią granicy nowomarchijskiej koło Drezdenka (*JoHubReg.* I, nr 1844, także 1850).

⁴⁵ Por. *Weise* I, s. 103, uwagi do nr 99.

⁴⁶ Oryginał przechowywany był w polskim Archiwum Koronnym (odnotowany w inwentarzu z 1681/82 r.: *Inventarium omnium et singulorum privilegiorum, litterarum, diplomatum, scripturarum et monumentorum quocunque in Archivo Regni in arce Cracoviensi continentur per commissarios a Sacra Regia Majestate et Republica – deputatos confectum anno Domini MDCLXXXII*, ed. E. Rykaczewski, Lutetiae Parisiorum – Berolini – Posnaniae 1862, s. 235), obecnie znajduje się w B.Czart., perg. 294; por. *KatBCzart.* I, s. 140, nr 326. Wydanie z oryginału: *Akt zastawu XVI miast spiskich Polsce z r. 1412*, wyd. W. Semkowicz, Wierchy [Kraków] 1930, 8, s. 152–157 (i fot. oryginału). Odpis oryginału wciągnięto już w XVI w. do akt lustracji dóbr królewskich województwa krakowskiego z 1564 r. i z tej kopii dokument zastawu z 1412 r. został ponownie wydany w edycji księgi lustracji: *Lustracja województwa krakowskiego 1564*, cz. I–II, wyd. J. Małecki, Warszawa 1962–1964, cz. I, s. 196–198. Por. też *Mályusz* III, nr 2897.

Duránd, Durlsdorf), *Dewtschendorff* (Poprad, Poprád, Deutschendorf), *Michelsdorf* (Straże, Stráže, Strážsa), *Filke* (Wielka, Vel'ká, Felka, Oberwarth), *Wallendorf* (Włochy Spiskie, Spišské Vlasy, Olaszi *alias* Szepesolaszi, Villa Latina), *Kyrchendorff* (Spiskie Podgrodzie, Spišské Podhradie, Szepesváralfa, Kirchdrauf), *Newdorff* (Nowa Wieś, Spišská Nová Ves, Igló, Zipser Neudorf, Nova Villa), *Rewsdorf* (Ruskinowce, Ruskinovce, Rúszkin, Riessdorf), *Mathesdorff* (Matiaszowce, Matejovce, Mátyásfalu, Matzdorf), *Jurgenberg* (Spiska Sobota, Spišská Sobota, Szepesszombat *alias* Szombat, Georgenberg, Mons s. Georgi). Lubowla, Podoliniec i Gniazda już przed 1412 r. tworzyły wydzielone dominium monarsze i nie należały do związku 24 miast spiskich wspólnoty saskiej. Dlatego też źródła późniejsze informują o polskiej władzy nad 13 miastami (prowincji saskiej na Spiszu), pomijając trzy miasta okręgu podolinieckiego jako prawnie wyodrębnione (wraz z całym dominium) już przed 1412 r. Ze względu na bezpośrednie podporządkowanie królowi (od 1412 r. polskiemu) zamki w Podolińcu i Lubowli najlepiej nadawały się na siedzibę polskich tenentariuszy⁴⁷.

Następne akty uzgodnione w Medyce i Przemyślu miały miejsce jeszcze w listopadzie i w grudniu 1412 r. Jak już wspomniano, 29 XI 1412 r. w Brunn Zygmunt Luksemburski, dokumentem wystawionym dla wielkiego mistrza na podstawie rozrachunku z królem polskim, poświadczył wypłacenie mu przez Zakon pierwszej raty „spiskiej” 12 500 kop groszy⁴⁸, zaś wielki mistrz 30 XI 1412 r. wysłał z Malborka do Zygmunta zobowiązanie wypłaty dalszych 25 tys. kop w Toruniu lub Wrocławiu, w dwóch ratach – 2 lutego i 2 IV 1413 r.⁴⁹ Z kolei wedle przekazu Jana Długosza, król Władysław Jagiello w dzień Bożego Narodzenia (25 grudnia) w Wilnie wystawił formalny akt, mocą którego pożyczył Zygmuntowi Luksemburskiemu 40 tys. kop groszy praskich pod zastaw Spisza (sumy te *iuxta pacta [...] effectualiter mutuata sunt*) oraz przekazał zarząd nad przejętą w zastaw częścią Spisza Pawłowi Gładyszowi jako znającemu język węgierski⁵⁰. Informacja Długosza została być może oparta w tym przypadku nie na jednym bezpośrednim źródle (akcie królewskim), bowiem dokumenty potwierdzają pobyt króla 25 XII 1412 r. w Grodnie (w drodze do Wilna), gdzie wystawił pełnomocnictwo

⁴⁷ Kursywą rozstrzeloną podano nazwy zniekształcone w akcie zastawu z 1412 r. Zob. też M. Števík, *L'ubovniansky Hrad. Zamek Lubowniański*, Stara L'ubovna 2002, s. 11; J. Kurtyka, *Starostwo spiskie...*, s. 489–505 (tu literatura).

⁴⁸ *Lites* II, s. 471–472, nr 72; *JoHubReg.*, II, nr 1754.

⁴⁹ *Weise* I, nr 96 (por. nr 95); por. *DanSkarb.* II, nr 1000.

⁵⁰ *DHn*, lib. XI, s. 13. Długosz umieścił opis czynności Jagielly w Boże Narodzenie już w początkowej partii tekstu do roku 1413, co wynikało z zastosowania przez niego rachuby nowego roku a *Nativitate*. Oczywiście zatem podana przez Długosza data mianowania Gładysza to 25 XII 1412 r. Niestety, w literaturze data ta funkcjonuje błędnie jako 25 XII 1413 r., w czym swój udział ma i piszący te słowa (J. Kurtyka, *Starostwo spiskie...*, s. 505, 521).

dla posłów mających odebrać ratę pieniężną („sumy nowomarchijskie”) od Krzyżaków⁵¹.

Krzyżacy zbierali należności pieniężne dla Władysława Jagiełły i Zygmunta Luksemburskiego także w ciągu 1413 r., zaś każda rata „spiska” z tych sum była kwitowana zarówno przez króla polskiego, jak i węgierskiego. Dnia 13 I 1413 r. arcybiskup ryski oraz komturowie elbląski, toruński i grudziądzki informowali z Torunia wielkiego mistrza o sumach („nowomarchijskich”) wypłaconych królowi polskiemu i Witoldowi⁵². Potwierdzają to polsko-krzyżackie ustalenia w Toruniu 18 I 1413 r. o terminie wypłaty zaległych 5 tys. kop groszy dla Witolda i osobno wystawione wówczas przez polskich wysłanników pokwitowanie sum wypłaconych królowi polskiemu i księciu Witoldowi (przy tej okazji dowiadujemy się o trudnościach Krzyżaków z zebraniem pieniędzy)⁵³. „Starą sumę” 5 tys. kop groszy praskich, niezaliczaną do sum „spiskich” i należną księciu Witoldowi od 24 VI 1411 r., polscy wysłannicy (marszałek Zbigniew z Brzezia i pisarz kancelarii Stanisław Ciołek – kanonik krakowski) otrzymali dopiero w końcu marca 1413 r.⁵⁴

Sum „spiskich” z kolei dotyczył wysłany 17 I 1413 r. z Udine list Zygmunta Luksemburskiego do wielkiego mistrza w sprawie przesunięcia terminu płatności raty na ręce jego posła Onufrego. Wysokość tej raty potwierdza osobny akt Jagiełły skwitowania wielkiego mistrza z 5 II 1413 r., wystawiony na sumę 12 500 kop groszy praskich, przeznaczonych na wypłatę królowi rzymskiemu Zygmuntowi⁵⁵. Ze strony luksemburskiej odnotować z kolei należy wystawione 5 IV 1413 r. w Gdańsku przez posła węgierskiego Onufrego skwitowanie na sumę 12 500 kop groszy praskich, związane z nim potwierdzenie wystawione wielkiemu mistrzowi Henrykowi von Plauen 17 IV 1413 r. w imieniu króla Zygmunta przez arcybiskupa ostrzyhomskiego Jana, wzmiankujące o drugiej racie, wreszcie wystawione w Udine 17 V 1413 r. osobne potwierdzenie samego Zygmunta⁵⁶. Krzyżacy starali się o zebranie uzgodnionych rat „sum spiskich” dla Zygmunta Luksemburskiego we wszystkich europejskich strukturach Zakonu. Świadczy o tym list mistrza niemieckiego do wielkiego mistrza z 3 III 1413 r. z informacją, iż podległe mu domy zakonne w Rzeszy nie zdołają zgromadzić 12 500 kop groszy dla króla rzymskiego. Z kolei Stare Miasto Elbląg w poczet tych sum przekazało

⁵¹ *JoHubReg.* II, nr 1756.

⁵² *JoHubReg.* I, nr 1825.

⁵³ *JoHubReg.* II, nr 1761–1762 (18 I 1413 r., Toruń); *DanSkarb.* II, nr 1008 (39 400 kop groszy).

⁵⁴ *JoHubReg.* II, nr 1773 (pokwitowanie z 20 III 1413 r.).

⁵⁵ *JoHubReg.* I, nr 1783; *ibidem* II, nr 1760 (17 I 1413 r., Udine), 1766. Nie dotyczą tych rozliczeń regulowane równolegle zobowiązania Krzyżaków wobec królowej rzymskiej Barbary (żony Zygmunta); 14 II 1413 r. w Malborku jej skarbnik Erazm von Lichtenberg skwitował Krzyżaków z raty 1200 kop groszy praskich (*JoHubReg.* II, nr 1768).

⁵⁶ *Mályusz* IV, nr 393–394; *JoHubReg.* II, nr 1778 (5 IV 1413 r.); *ibidem* I, nr 1908 (17 IV 1413 r.); *Mályusz* IV, nr 601 (17 V 1413 r.).

2 IV 1413 r. wielkiemu mistrzowi 1 tys. grzywien⁵⁷. Pozbawiony daty kwit na sumę 12 tys. kop groszy praskich, wystawiony przez króla polskiego dla wielkiego mistrza Heinricha von Plauen, mógłby świadczyć, iż jeszcze przed utratą urzędu przez tego ostatniego (14 X 1413 r.) Krzyżakom udało się zebrać 37 tys. kop groszy sum „spiskich” dla Zygmunta Luksemburskiego⁵⁸. Zapewne z powodu narastającego napięcia w końcu 1413 r. i wojny „głodowej” polsko-krzyżackiej w 1414 r. ostatnia rata nie została przekazana Zygmuntowi jednorazowo. Wskazuje na to akt z 26 X 1414 r., którym kupiec florencki Castillan Castillani skwitował wielkiego mistrza Michała Kűchmeistra z sumy 6 tys. kop groszy czeskich, stanowiących zobowiązanie byłego wielkiego mistrza Heinricha von Plauen wobec króla rzymskiego Zygmunta⁵⁹.

Tabela 1: Terminy płatności rat „sum spiskich” w latach 1412–1414

Rata krzyżacka	Skwitowania polskie	Skwitowania węgierskie
12500 kop groszy praskich	15/24 X 1412 – król	29 XI 1412 – król
12500 kop groszy praskich	5 II 1413 – król	5 IV 1413 – poseł 17 IV 1413 – pełnomocnik króla 17 V 1413 – król
12000 kop groszy praskich	[przed 14 X 1413] – król	26 X 1414 – bankier królewski (z części: z 6000 kop groszy praskich)

2

Wyżej przytoczono informację Jana Długosza o mianowaniu przez króla Władysława Jagiełłę 25 XII 1412 r. Pawła Gładysza pierwszym polskim administratorem dla zastawionego obszaru na Spiszu. Ponieważ Długosz informację tę umieścił pod rokiem 1413 (jednak w początkowej partii narracji dotyczącej tego roku), w literaturze informację o nominacji Gładysza błędnie odnoszono do 25 XII 1413 r., nie dostrzeżono bowiem, iż Długosz w tym przypadku rozpoczął rok *a Nativitate*⁶⁰.

Niezależnie od powyższego, informacja o dacie nominacji Gładysza 25 XII 1412 r., aczkolwiek prawdopodobna, nie jest chyba całkowicie pewna i może

⁵⁷ *JoHubReg.* I, nr 1853, 1881, por. nr 1882–1884.

⁵⁸ *JoHubReg.* II, nr 1796. Z sumami tymi nie można jednak wiązać listu zniecierpliwionej zwłoką królowej Elżbiety (żony Zygmunta) do wielkiego mistrza z 24 IX 1413 r., wraz z poleceniem przekazania pieniędzy jej przedstawicielowi Hansowi Stadlenowi (*JoHubReg.* I, nr 1993, por. nr 1985).

⁵⁹ *JoHubReg.* II, nr 1815.

⁶⁰ Zob. wyżej przyp. 50.

być uznana za *terminus a quo* tej nominacji. Długosz bowiem swoim zwyczajem mógł pod jedną datą dla celów kompozycyjnych przytoczyć kilka faktów dotyczących danego problemu, które jednak nie zaistniały w jednym czasie. W sprawach „spiskich” na pewno tak postąpił, odnotowując zbiorczo przy okazji negocjacji medycznych 15 X 1412 r. jedno pokwitowanie królewskie dla wielkiego mistrza (w rzeczywistości kwity wystawiano dla poszczególnych rat jeszcze w 1413 r.).

Wątpliwości co do rzeczywistej daty i faktu nominacji starościńskiej Gładysza związane są z jego niezbyt dotychczas wysoką pozycją (jest również wątpliwe, by towarzyszył królowi w Wilnie) i pierwszymi informacjami o rządach polskich na Spiszu. Pozycja społeczna Gładyszów, ogólnikowe sformułowanie Długosza, iż przejętą w zastaw ziemię spiską, *castrum videlicet Lubowlya cum quatuordecim civitatibus terre Scepusiensis – in manus Pauli Gladisch, cui propter lingue Hungarice periciam rex Wladislaus tradi illam commiserat*⁶¹, wreszcie brak innych wzmianek o administracji Gładysza na Spiszu skłoniły nawet niektórych badaczy do przypuszczenia, iż był on nie starostą, a administratorem zastawu⁶². Ostatnie sformułowanie jest jednak niejasne i badawczo niezadowalające. Ówczesna praktyka administrowania kompleksami królewszczyzn (a taki charakter miał zastaw spiski obejmujący dominium lubowelskie i wolne miasta królewskie wspólnoty saskiej) była już wówczas bowiem dość wyraźnie wykrystalizowana. Pamiętając o skromnej bazie źródłowej, należy jednak zwrócić uwagę na fakt, iż starostwo spiskie przez cały okres swego funkcjonowania było niegrodowe (*sine jurisdictione*), a zatem jego dzierżyciel, używając formalnie najczęściej tytułu *capitaneus* (zgodnie z obyczajem koronnym), *de facto* zawsze był jedynie posesorem/administratorem zastawu dzierżonego *ad fideles manus lub in tenutam*, i jako taki zastępował króla w jego roli pana zwierzchniego i dominialnego względem mieszczan miast spiskich i ludności dominium lubowelskiego; nie wykonywał władzy publicznej starosty (miasta spiskie zresztą stale dążyły do odwoływania się wprost do króla, z pominięciem starosty)⁶³. Wydaje się wreszcie, iż obszar zastawu spiskiego był zbyt duży i zbyt zróżnicowany prawnie, by jego administratorowi przypisywać rolę przeciętnego podrzędczego lub rządcy (*procurator, burgrabius*). Sprawność i prestiż administracji tego obszaru wymagały powołania starosty⁶⁴, zaś sformułowania użyte przez

⁶¹ *DHn*, lib. XI, s. 13.

⁶² B. Możejko, S. Szybkowski, B. Śliwiński, *Zawisza Czarny*, s. 109, przyp. 374.

⁶³ O pozycji prawnej starostów zob. J. Kurtyka, *Starostwo spiskie...*, s. 518–520; *ibidem*, na s. 521–532 zestawiona tytulatura starostów.

⁶⁴ Współczesne przykłady: co najmniej część obszarów wschodniopodolskich, wyjętych spod lennego nadania dla Spytki z Melsztyna w 1395 r., administrowana była przez królewskiego starostę czerkaskiego (potwierdzony w 1409 r.), zaś po odebraniu w 1402 r. Świdrygielle lenna podolskiego, król Władysław Jagiełło natychmiast mianował starostę podolskiego (por.

Długosza sugerują, iż Gładysz otrzymał starostwo spiskie *ad fideles manus* – mógł zatem być odwołany w momencie wybranym przez króla, który dodatkowo podejmując taką decyzję, nie musiałby liczyć się z wpływami i pozycją społeczną odwoływanego.

Problemu daty objęcia przez Gładysza funkcji starosty spiskiego nie przesądza analiza pierwszego dokumentu potwierdzającego podległość zastawionej części Spisza królowi polskiemu. Jest to mandat króla Władysława Jagiełły do mieszczan z Lubowli i Gniazd, z formułą datacyjną *Cracovie in crastino S. Elizabeth anno millesimo quadringentesimo tredecimo* (20 XI 1413 r.), znany tylko z aktu uwierzytelnienia jego treści na wniosek mieszczan z Gniazd przez kapitułę spiską (jako *locum credibile*) w 1541 r. Wedle tego dokumentu, do króla odwołał się Krystian *de Jurgemberg* (z Soboty), graf miast saskich na Spiszu, który na pisemne polecenie królewskie, dobierając sobie *nonnullis iudicibus terre Scepusiensis nostris subjectis*, miał rozstrzygnąć spór graniczny pomiędzy Gniazdami i Lubowlą. Lubowla, Podoliniec i Gniazda leżały w obrębie monarszego dominium lubowelskiego i nie należały do saskiej prowincji 24 miast spiskich, nie podlegały zatem jurysdykcji sądowej grafa saskiego⁶⁵. Dlatego też ten ostatni rozstrzygał sprawę na osobne polecenie królewskie i zapewne dlatego zrobił wszystko, aby sprawę odesłać do decyzji królewskiej. Władysław Jagiełło nie rozstrzygał odesłanej do niego sprawy osobiście, lecz zlecił to Wojciechowi Jastrzębcowi – biskupowi krakowskiemu. Biskup miał wydać wyrok na podstawie zeznań świadków wydarzeń z czasów *regiminis seu gubernationis Mykłowszky militis castri Lubowla, qui Mikłowszky tunc castellanus* ustnym wyrokiem skrzywdził gnieźnian⁶⁶. Data 20 XI 1413 r. nie może dotyczyć dokumentu królewskiego. W 1413 r. Jagiełło opuścił Kraków już w końcu marca, następnie przebywał w Wielkopolsce, ziemi wiślickiej, na Rusi, na zjeździe w Horodle (2–4 X 1413 r.), po czym udał się na Litwę, gdzie się zatrzymał do początku 1414 r. Biskup Wojciech

J. Kurtyka, *Podolia: the "Rotating Borderland" at the Crossroads of Civilizations in the Middle Ages and in the Modern Period*, [w:] *On the Frontier of Latin Europe. Integration and Segregation in Red Ruthenia, 1350–1600 – An der Grenze des lateinischen Europa. Integration und Segregation in Rotreussen, 1350–1600*, eds. Th. Wünsch, A. Janeczek, Warsaw 2004, s. 146, 149–150).

⁶⁵ Na podstawie przywileju króla węgierskiego Stefana V z 1271 r. Sasi spisy mieli prawo wyboru spośród siebie naczelnika (*iudex, richter*, stąd późniejszy ryhtarz) każdego z 24 miast spiskich oraz wyboru zwierzchnika sądowego wszystkich miast, określanego jako *comes seu iudex*, później zaś zwanego grafem saskim, który wraz z żupanem spiskim i w otoczeniu przedstawicieli Sasów (*terrani*) miał rozstrzygać najważniejsze spory (J. Kurtyka, *Starostwo spiskie...*, s. 490 – tu dalsze szczegóły źródłowe i bibliograficzne, s. 491–505 – o formowaniu się dominium podolinieckiego na pograniczu polsko-węgierskim).

⁶⁶ *Supplementum III. analectorum terre Scepusiensis*, coll. S. Weber (A Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve, Tizenegyedik Évfolyam, 1908–ik évi tagilleték), Lőcse 1908 [dalej *AnScepWeb.*], nr 13.

Jastrzębiec poświadczony jest u boku króla w Horodle; wiadomo też, iż witał przybywającego z Litwy króla 20 II 1414 r. w Jedlnej, skąd towarzyszył mu w marcu w podróży do Korczyna i Krakowa, a zatem w listopadzie 1413 r. mógł przebywać w swej stolicy biskupiej w Krakowie⁶⁷. W konsekwencji można uznać autentyczność dokumentu z 1413 r. tylko przy założeniu, iż jego tekst w akcie uwierzytelniającym z 1541 r. został nadmiernie skrócony (i przez to zniekształcony), zaś przekazane w ten sposób data i miejsce (Kraków 20 XI 1413 r.) dotyczą nie aktu królewskiego, lecz rozsądzenia sprawy przez biskupa krakowskiego. Mandat królewski opisujący etapy sprawy mógł zatem zostać wystawiony przed wyrokiem biskupa krakowskiego, np. jeszcze w Horodle w 1413 r. (i zawierał informację o powierzeniu mu sprawy do rozsądzenia) lub po tym wyroku (wówczas byłby jego potwierdzeniem), np. po powrocie króla z Litwy w 1414 r.

Data omówionego wyżej dokumentu – 20 XI 1413 r. – może być uznana za *terminus ad quem* mianowania Gładysza pierwszym polskim starostą na Spiszu. Jego nominację można zatem ostrożnie datować na okres pomiędzy 25 XII 1412 r. a 20 XI 1413 r. Trudno bowiem przyjąć, iż w okresie potwierdzonego zwierzchnictwa króla polskiego nad częścią Spisza w listopadzie 1413 r. nie było jeszcze administrującego tym obszarem starosty. Pominięcie starosty w dokumencie z 20 XI 1413 r. jest zrozumiałe, bowiem jego poprzednik, *miles castri Lubowla*, już orzekał jako sędzia w tej sprawie, a zatem instancją odwoławczą musiał być król. *Miles castri* Mikłowski to z pewnością dowódca załogi lubowelskiej i rządcą przyległego dominium lubowelsko-podolinieckiego – raczej ostatni na tym terenie urzędnik węgierski⁶⁸ niż pierwszy polski rządcą starościński w Lubowli lub starosta spiski⁶⁹. Wskazywałoby na to użycie w źródle terminów *miles castri* i *castellanus*, co oznaczać mogłoby opisanie wedle polskiego modelu administracji funkcji

⁶⁷ A. Gąsiorowski, *Itinerarium króla Władysława Jagielly...*, s. 60–62; G. Lichończak-Nurek, *Wojciech Jastrzębiec arcybiskup i mąż stanu (ok. 1362–1436)*, Kraków 1996, s. 67.

⁶⁸ W odnoszonym do ok. 1412/14 r., znanym tylko z pozbawionej datacji wersji formularzowej, dokumencie Zygmunta Luksemburskiego wymieniony został wysłannik króla węgierskiego i rzymskiego do Kurii rzymskiej *Nicolaus filius Stephani de Lyblowi aule nostre miles fidelis dilectus* (Mályusz III, nr 3167, za watykańskim Cod. Palat. Lat. 701, k. 308b); być może ów rycerz nadworny Mikłosz de Lyblowi i Mikłowski *castellanus/miles castri* Lubowla sprzed 1413 r. to jedna osoba.

⁶⁹ Do 1412 r. *castellanus/burgravius* zamku Lubowla administrował królewskim dominium lubowelskim z Lubowlą, Podolińcem i Gniazdami; jego władza nie obejmowała oczywiście miast spiskich wspólnoty saskiej. Od 1412/13 r. polskiemu staroście spiskiemu podlegali rządcy (podstarostowie/burgrabiowie) w Lubowli i Podolińcu (wzmiankowani od 1440 r.), zaś wobec 13 miast wspólnoty saskiej na terenie zastawu starosta wykonywał zwierzchność osobiście (*casus* starosty Jana Farureja w 1430 r. – zob. niżej) lub reprezentował go prowizor 13 miast (odnotowywany jako urzędnik starosty od połowy XVI w.); zob. J. Kurtyka, *Starostwo spiskie...*, s. 500–502, 517–518, 523, 528 i n.

burgrabiego (w polskich źródłach *burgrabius* = *castellanus castrī*⁷⁰), oraz odniesienie ich do sytuacji z czasów węgierskich, kiedy to pan zamku Lubowla i administrator przyległego dominium określany był równoznacznymi na Węgrzech terminami *castellanus* i *burgrabius*⁷¹.

Informacja Długosza jest jedyną wzmianką o Pawle Gładyszu jako staroście spiskim. Dyskusję w literaturze wzbudziła także identyfikacja Gładysza, bowiem z początku XV w. brak informacji o aktywności przedstawiciela tej rodziny o takim imieniu⁷². Ostatnio A. Marzec przedstawił przekonującą hipotezę, iż starostą spiskim na przełomie 1412/13 r. został Pelka Gładysz z Łosiów i Szymbarku – bachmistrz bocheński herbu Pobędzie (Gryf odmieniony)⁷³, występujący w latach 1394–1423, o obecności którego w żupie bocheńskiej brak wiadomości w latach 1412–1416⁷⁴. Przypisanie Długoszowi pomyłki w imieniu (Paweł zamiast Pelka) wydaje się nader prawdopodobne, dlatego że w generacji Długosza aktywny i z pewnością znany dziejopisowi był syn Pelki – Paweł Gładysz z Łosiów i Szymbarku, występujący w latach 1434–1475, po ojcu bachmistrz bocheński do 1473 r.⁷⁵

3

Rola Gładysza najpewniej skończyła się, gdy zastaw nabrał cech trwałości i stał się atrakcyjny dla czołowych polityków polskiej sceny. Drugim znanym

⁷⁰ Por. np. *Burgrabiowie zamku krakowskiego XIII–XV wieku*. Spisy, opr. W. Bukowski, Kórnik 1999, s. 29, 39.

⁷¹ O węgierskiej administracji królewskiego dominium lubowelskiego przed 1412 r. zob. J. Kurtyka, *Starostwo spiskie...*, s. 500–505.

⁷² A. Wójcik (*Gładysze pionierzy osadnictwa na Pogórzu*, Gorlice 1948, s. 29) uwzględnia osobę Pawła Gładysza tylko na podstawie informacji Długosza. Imię to dodatkowo pojawia się jedynie w incydentalnej wzmiance z 1418 r. o dzieciach Pawła Gładysza mających prawo do dóbr (po matce?) w powiecie lelewskim (Archiwum Państwowe w Krakowie [dalej: *APKr.*], *Księgi ziemskie krakowskie – Acta terrestria Cracoviensia*, sygn. Terr.Crac. 312 [roki lelewskie], s. 63); w tym wypadku nie można wykluczać pomyłki pisarza sądowego w zapisie imienia.

⁷³ Mikołaj Gładysz (brat Pelki) w 1419 r. oświadczył, że jest *de clenodio [...] griffonem nigrum parte exantiori, et caudam piscis jassothr, proclamacione Pobandze* (*Starodawne prawa polskiego pomniki* z [...] *ksiąg dawnych sądowych ziemskich i grodzkich ziemi krakowskiej*, wyd. A. Z. Helcel, t. 2, Kraków 1870, nr 1648, 1690, 1700).

⁷⁴ A. Marzec, *Łosie*, [w:] *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu* [dalej: *SHGKr.*], cz. III, z. 4, red. F. Sikora, Kraków 2003, s. 969–971, 974; zob. także J. Kurtyka, *Starostwo spiskie...*, s. 521 (w tych pracach wcześniejsza literatura). Rodzina Gładyszów poświadczona jest w służbie władców polskich od początku XIV w., por. tenże, *Odrodzone Królestwo. Monarchia Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego w świetle nowszych badań*, Kraków 2001, s. 192–193.

⁷⁵ Por. J. Kurtyka, *Starostwo spiskie...*, s. 521; informacje źródłowe o Pawle Gładyszu zestawia A. Marzec, *Łosie*, *SHGKr.* III, s. 971–972.

starostą spiskim został słynny polski rycerz, przyjaciel Zygmunta Luksemburskiego, posiadający także dobra na Węgrzech – Zawisza Czarny z Garbowa herbu Sulima, w latach 1418–1428 także starosta kruszwicki⁷⁶. Z tytułem starosty spiskiego został on wymieniony pod datą 11 XI 1422 r. w kronice Jana Długosza, przy okazji relacji o wysłaniu przez króla z Niepołomic (gdzie na 11 XI 1422 r. zwołany został zjazd baronów z władcą) do Lubicy na Spiszu siedmiu posłów, m.in. Zawiszy, w celu zapobieżenia groźbie wojny i podjęcia rozmów z wysłannikami króla rzymskiego i węgierskiego Zygmunta Luksemburskiego⁷⁷. Z okresu 15–23 XI 1422 r. znane są wystawiane w Niepołomicach dokumenty królewskie; wiadomo też, iż odbyło się tam wówczas posiedzenie sądu nadwornego, co potwierdza solidność i chronologiczną precyzję informacji Długosza⁷⁸.

Data pierwszej wzmianki o Zawiszy Czarnym jako staroście spiskim ok. 11 XI 1422 r., przyjęta w literaturze⁷⁹, została ostatnio zakwestionowana przez autorów biografii Zawiszy Czarnego. Podnieśli oni, iż: 1) Długosz często wymieniał daną osobę z tytułem dzierzonym w okresie późniejszym niż opisywane wydarzenie; 2) Długosz nazwał Zawiszę starostą spiskim, podczas gdy inne źródła określają go jako starostę lubowelskiego; 3) Zawisza wystąpił wśród świadków traktatu kieżmarskiego 30 III 1423 r. tylko jako starosta kruszwicki, mimo iż negocjacje odbywały się na Spiszu; 4) w konsekwencji wysunęli twierdzenie, że dopiero po powrocie z Kieżmarku Zawisza uzyskał starostwo spiskie i po raz pierwszy wystąpił z tym urzędem (jako starosta kruszwicki i lubowelski) na dokumencie królewskim wystawionym w Bieczu 17 IV 1423 r.⁸⁰ Argumenty te nie wydają się przesądzające w sposób jednoznaczny dla omawianej kwestii.

Oprócz przypadków przypisywania swym bohaterom urzędów dzierzonych później, równie często (czy po prostu częściej) Długosz łączy osobę z urzędem w sposób poprawny chronologicznie. W naszym przypadku brak przesłanek do kwestionowania długoszowej daty ok. 11 XI 1422 r.; nie jest ona sprzeczna z innymi źródłami, zaś niezależne źródła potwierdzają inne szczegóły chronologiczne i faktograficzne przekazu Długosza. W kronice Długosza daty wywołujące dyskusję pojawiają się w dwóch przypadkach: gdy dziejopis

⁷⁶ J. Kurtyka, *Starostwo spiskie...*, s. 522; B. Możejko, S. Szybowski, B. Śliwiński, *Zawisza Czarny*, s. 106–107 (starostwo kruszwickie) i *passim*; por. też H. Polackówna, *Księga bracka Św. Krzysztofa na Arlbergu w Tyrolu*, Miesięcznik Heraldyczny 1931, 10, nr 3–8, s. 126–132; S. A. Sroka, *Polacy na Węgrzech*, s. 138–140.

⁷⁷ *DHn*, lib. XI, s. 183–184; Z. H. Nowak, *Międzynarodowe procesy...*, s. 123.

⁷⁸ A. Gąsiorowski, *Itinerarium...*, s. 76 (tu źródła); *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. I–VIII, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, Kraków–Wrocław 1962–1975 [dalej: *ZDM*], VII, nr 1930–1931.

⁷⁹ J. Kurtyka, *Starostwo spiskie...*, s. 522.

⁸⁰ B. Możejko, S. Szybowski, B. Śliwiński, *Zawisza Czarny*, s. 108–109; *ZDM* VII, nr 1933 (17 IV 1423 r.).

stara się krytycznie rekonstruować czas jakiegoś wydarzenia lub gdy podaje datę na podstawie dziś już nieistniejącego źródła (dla Długosza takim źródłem mógł być oczywiście zarówno tekst pisany, jak i relacja ustna uczestnika wydarzeń). Krytycy długoszowej daty 1422 r. apriorycznie zakładają, iż Długosz starał się dostosować w narracji późniejszy urząd Zawiszy do wydarzeń z 1422 r. A przecież równie dobrze (i także *ex silentio*) można założyć, że dziejopis po prostu dysponował nieznanym nam dzisiaj listem lub dokumentem z listopada 1422 r., wymieniającym Zawiszę z tytułem spiskim (skoro jest kilka dokumentów potwierdzających długoszową datację narady niepołomickiej). Na pewno dacie tej nie sprzeciwiają się żadne znane obecnie źródła, zaś sprzyjają jej wręcz informacje o aktywności Zawiszy w drugiej połowie 1422 r.

Przed wrześniem 1422 r. Zawisza powrócił z niewoli husyckiej, do której dostał się w styczniu t.r. pod Niemieckim Brodem, walcząc w oddziale osłaniającym odwrót pokonanych wojsk „krzyżowych” Zygmunta Luksemburskiego. W październiku 1422 r. posłował od króla polskiego na dwór Zygmunta, zaś w listopadzie t.r. znalazł się wśród posłów przybyłych na rozmowy z Węgrami w spiskiej Lubicy⁸¹. Rozgłos czynów z okresu ostatniej kampanii, honorowa niewola, niewątpliwe i zrozumiałe względy ze strony króla Zygmunta, a także oczywista potrzeba stworzenia dobrej atmosfery dla rozpoczynających się negocjacji – wszystko to mogło bardzo sprzyjać w listopadzie 1422 r. nominacji starościńskiej Zawiszy na politycznie wrażliwym obszarze zastawu spiskiego. Zygmunt Luksemburski (o czym poniżej) szybko i gwałtownie reagował w przypadku mianowania na Spiszu nieakceptowanego przez siebie polskiego starosty. Nie ulega wątpliwości, iż nominacja starościńska Zawiszy była czytelnym sygnałem intencji politycznych króla polskiego, zaś jesień 1422 r. była najlepszym momentem wysłania takiego sygnału królowi Zygmuntowi.

Także pozostałe argumenty krytyków przekazu Długosza o nominacji Zawiszy w 1422 r. nie mają charakteru przesądzającego. Nazwanie Zawiszy starostą spiskim, a nie lubowelskim, nie może być uznane za ważki argument – w XV w. starostowie na Spiszu byli bowiem na przemian nazywani lubowelskimi, podolinieckimi, spiskimi lub wręcz starostami 13 miast, wreszcie przecież sam Długosz mógł – niezależnie od formy zawartej w wykorzystywanym przezeń domniemanym źródle – użyć bliższego mu i w jego czasach (połowa XV w.) już popularnego terminu spiskiego (w połowie XV w. jego patronowie Oleśnicy jako starostowie na Spiszu używali formuły *capitaneus Lubowliensis et XIII civitatum terre Scepus*)⁸². Zwrócić wreszcie warto uwagę na fakt, iż w pierwszej tercji XV w. przemienne używanie tytułatury

⁸¹ B. Możejko, S. Szybkowski, B. Śliwiński, *Zawisza Czarny*, s. 85–87.

⁸² J. Kurtyka, *Starostwo spiskie...*, s. 519, 522–525.

starościńskiej urobionej od ziemi lub głównego jej ośrodka (np. *capitaneus Camenecensis/Podoliae*, *Leopoliensis/Russiae*) było w Koronie Polskiej już zwykłą praktyką⁸³. Nie wydaje się też, by fakt pominięcia przez Zawiszę tytułu spiskiego na testacji kieżmarskiej 30 III 1423 r. mógł mieć rozstrzygające znaczenie, choć faktycznie jest to najpoważniejszy argument zwolenników nominacji Zawiszy po tej dacie. Warto jednak zauważyć, iż w pierwszej połowie XV w. w przypadku używania w testacjach tytułów starościńskich nie ma żadnych reguł – w przeciwieństwie do tytułów ziemskich, istotnych dla kształtujących się hierarchii prestiżu w obrębie szlacheckich wspólnot ziemskich i w radzie królewskiej.

4

Posiadanie enklaw na Spiszu miało olbrzymie znaczenie polityczne, umożliwiało bowiem pełną kontrolę nad góorskimi przejściami granicznymi z Węgier do Polski⁸⁴. Każdorazowa nominacja starościńska na Spiszu była zatem dobrym miernikiem aktualnego kursu polityki węgierskiej na dworze krakowskim. Dobór pierwszych polskich starostów świadczy o tym, iż dwór polski początkowo (w latach 1413–1429) uważał administrację starościńską na Spiszu za tymczasową, zaś na urząd starosty nominowano osoby akceptowane na dworze węgierskim. Do takich osób z pewnością należeli: Pełka Gładysz (1412/13) – niezbyt wpływowy i biegle mówiący po węgiersku królewski urzędnik żupny, oraz bracia Zawisza Czarny z Garbowa (1422–1428) i Jan Farurej – świetni przedstawiciele polskiego rycerstwa, jednocześnie blisko związani przez długie lata z dworem węgierskim jako rycerze w służbie Zygmunta Luksemburskiego⁸⁵. Jednak na pewno osobą taką nie był Piotr Szafraniec herbu Starykoń – syn wpływowego Piotra Szafranca z Pieskowej Skały, podkomorzego krakowskiego, i bratanek Jana kanclerza i biskupa kujawskiego. Fakt pełnienia przez niego funkcji starosty spiskiego w okresie czerwiec 1429 r. – lipiec 1430 r. uznaje ostatnio J. Sperka, opierając się na kontestujących tę nominację wzmiankach w jednym liście wielkiego księcia litewskiego Witolda i dwóch listach króla węgierskiego i rzymskiego Zygmunta Luksemburskiego⁸⁶. Jego ustalenia pozostają jednak w chronologicznej

⁸³ K. Maleczyński, *Urzednicy grodzcy i ziemscy lwowscy w latach 1352–1783*, Lwów 1938, s. 26–28; J. Kurtyka, *Nadanie starostwa podolskiego Teodorykowi z Buczacza w 1442 roku (z dziejów królewszczyzn na Podolu w XV i XVI wieku)*, [w:] *Księga jubileuszowa Profesora Feliksa Kiryka [Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis folia 21, wyd. specjalne: Studia Historica III]*, Kraków 2004, s. 75–76, 79, 85.

⁸⁴ Zob. J. Kurtyka, *Starostwo spiskie...*, s. 506–508 (tu źródła).

⁸⁵ Zob. A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. I–XVI, Warszawa 1899–1913 [dalej: *Bon.*], t. V, s. 258–259, 366–367; S. Sroka, *Polacy na Węgrzech...*, s. 102, 133–135, 138–140, 152.

⁸⁶ J. Sperka, *Szafrancowie...*, s. 188, przyp. 142.

sprzeczności z opublikowanym przez S. Srokę oryginalnym dokumentem z datą 2 XI 1429 r., ukazującym aktywność Jana Farureja jako starosty spiskiego⁸⁷. Ponieważ inne wiarygodne i bezpośrednie źródło (księga miejska Czehowa) informuje z kolei o udostępnieniu 25/27 VIII 1430 r. dwóch koni podróżującemu z Bochni do Nowego Sącza Janowi pisarzowi *Johannis Farurey capitanei Lubowliensis*⁸⁸, w dotychczasowej literaturze uznaje się za potwierdzone źródłowo rządy starościńskie Jana Farureja na Spiszu w okresie 2 XI 1429 r. – 25/27 VIII 1430 r.⁸⁹ W konsekwencji konieczna zatem staje się analiza powyższych wzajemnie sprzecznych (pozornie lub realnie) przekazów.

Zawisza Czarny poległ w końcu maja (przed 29 VI) 1428 r. w bitwie z Turkami pod naddunajskim Gołubcem w Serbii, walcząc w ariegardzie wycofujących się oddziałów Zygmunta Luksemburskiego⁹⁰. Od roku następnego osoba jego następcy stała się przedmiotem protestów w korespondencji Witolda i Zygmunta Luksemburskiego. W liście datowanym na początek czerwca 1429 r. książę Witold prosił króla Władysława Jagiełłę o odwołanie syna Szafranca (z pewnością Piotra syna Piotra podkomorzego krakowskiego) z tenuty lubowelskiej i o nadanie jej komuś innemu⁹¹; w liście wysłanym 12 IV 1430 r. z Tyrnawy do Witolda król Zygmunt Luksemburski narzekał na Jagiełłę, który wbrew obietnicom nic nie uczynił, by odwołać Szafranca z tenuty lubowelskiej; wreszcie 4 VII 1430 r. z Wiednia Zygmunt pisał do Witolda, iż Szafraniec dostał od króla Władysława Jagiełły zamek Lubowla na złość im obu⁹². Bracia Szafrancowie – podkomorzy Piotr i kanclerz Jan – byli szeroko znanymi, niezwykle wpływowymi inspiratorami wielu posunięć politycznych dworu krakowskiego, nieakceptowanych przez wielkiego księcia Witolda i króla Zygmunta, zaś w latach 1429–1430 uważani byli (także przez Witolda) za głównych w polskiej radzie królewskiej przeciwników planów koronacji Witolda na króla litewskiego⁹³. Brak zatem źródłowych przesłanek do podważania tezy J. Sperki, że Piotr Szafraniec – syn Piotra podkomorzego krakowskiego, rzeczywiście otrzymał przed czerwcem 1429 r. starostwo spiskie.

Tezę o rządach starościńskich młodego Szafranca na Spiszu pośrednio potwierdza jeszcze jedno źródło – mandat króla Zygmunta Luksemburskiego do miasta Bardiowa, wysłany z Norymbergi 28 X 1430 r. w szczytowym okresie litewskiej „burzy koronacyjnej”. W 1430 r. Zygmunt przebywał

⁸⁷ S. A. Sroka, *Addenda do spisu...*, s. 100–103; tenże, *Uzupełnienie do spisu...*, s. 39–41.

⁸⁸ APKr., rps AD 514 (Księga miejska Czehowa), k. 15v.

⁸⁹ J. Kurtyka, *Starostwo spiskie...*, s. 522.

⁹⁰ J. Kurtyka, *Starostowie spiscy...*, s. 522; B. Mozejko, S. Szybowski, B. Śliwiński, *Zawisza Czarny*, s. 97–100.

⁹¹ CV, nr 1357, s. 836

⁹² CV, nr 1407 s. 896, nr 1424, s. 914; por. też J. Sperka, *Szafrancowie...*, s. 188, przyp. 142.

⁹³ Por. J. Sperka, *Szafrancowie...*, s. 70–198.

w Norymberdze w okresie 13 września – 31 października⁹⁴. W mandacie tym król rzymski i węgierski informuje radę miasta Bardiowa o ujęciu przez Polaków *in metis Polonie* jego posłów do Witolda, a mianowicie *quondam venerabilem doctorem nuntium et unum notabilem familiarem*. W następstwie przejścia wiezionych przez nich listów *Poloni cum potentia gentium suarum armatarum ibidem in metis constituti sunt*, przez co zablokowali przejazd wiozącego insygnia koronacyjne dla Witolda oficjalnego poselstwa Luksemburczyka – *oratores nostros, principes scilicet prelatos et barones cum coronis ipsi domino Magno Duci per nos missis proficiscentes*. Jednocześnie król Władysław Jagiełło polecił ścigać i więzić wszystkich poddanych Luksemburczyka. Dodatkowo zaś z dostarczonych Zygmuntovi kopii listów, jakie od Piotra Szafranca otrzymywał Piotr syna Henryka *magister tavernicorum*, wynikało, iż Szafraniec uwłaczał czci królewskiej, co mogło grozić wojną. W konsekwencji Zygmunt zakazał podróży handlowych do Królestwa Polskiego i polecił blokadę dróg i granic⁹⁵. Informacje te potwierdza obszerna relacja Długosza o uniemożliwieniu przez Polaków planowanej na 8 IX 1430 r. koronacji Witolda. Wynika z niej, iż wspomniani w liście Zygmunta dwaj posłowie, *venerabilis doctor nuncius i familiaris*, to doktor obojga praw Baptysta Cygalo z Genui i Ślązak Zygmunt Roth, pojmani na pograniczu nowomarchijsko-wielkopolskim przez oddział Jana Czarneckiego, zaś ich udaremnionym zadaniem było przekazanie Witoldowi listów i informacji o dacie przybycia oficjalnego poselstwa luksemburskiego wiozącego specjalnie wykonane insygnia koronacyjne. Przejęte listy Czarnecki dostarczył królowi do Jędrzejowa, gdzie monarcha przybył po 15 sierpnia i poświadczony został 19 VIII 1430 r.⁹⁶ Już 20 VIII 1430 r. wiadomość o pojmaniu posłów przesłana została też przez krzyżackiego wójta Nowej Marchii do wielkiego mistrza⁹⁷. Z przejętych listów Polacy dowiedzieli się, iż Zygmunt wysłał do Witolda trzy poselstwa trzema drogami: od strony Cesarstwa (przez Nową Marchię i Prusy) – na czele z Günterem von Schwarzburg, arcybiskupem magdeburskim; od strony Węgier (a więc przez Spisz) – na czele z Piotrem Iugo (Berzevicim), synem Henryka z Tarkeö, przewodniczącym sądu tawernikalnego (apelacyjnego dla najważniejszych miast królewskich), Wawrzyńcem Hédervári, wielkim

⁹⁴ J. K. Hoensch, *Itinerar König und Kaiser Sigismunds von Luxemburg 1368–1437*, Warendorf 1995, s. 115–116.

⁹⁵ *Diplomatarium comitatus Sarosiensis*, coll. C. Wagner, Possonii-Cassoviae 1780, s. 105 = E. Janota, *Bardydów*, Kraków 1862, s. 166–168 = *Akta odnoszące się do stosunków handlowych Polski z Węgrami*, wyd. S. Kutrzeba, Archiwum Komisji Historycznej, t. IX, Kraków 1902, nr 13; por. też regest w sumariuszu dokumentów z archiwum bardiowskiego: B. Ivanyi, *Bártfa szabad királyi város levéltára 1319–1526*, 1. kötet: 1319–1501, Budapest 1910, nr 220; J. Kurtyka, *Starostwo spiskie...*, s. 522.

⁹⁶ *DHn*, lib. XI, s. 285–287; A. Gąsiorowski, *Itinerarium...*, s. 89–90; J. Sperka, *Szafrancowie...*, s. 194–195.

⁹⁷ *Dan.Skarb*. II, nr 1504, 1507, 1509.

koniuszym, i Władysławem Tamásim, przełożonym odźwiernych królewskich; od strony Czech (a więc przez Górny Śląsk) – na czele z Przemkiem, księciem opawskim⁹⁸. Polacy zablokowali przejścia graniczne przy pomocy pospolitego ruszenia rycerstwa. Dobrze udokumentowane źródłowo jest pogotowie rycerstwa wielkopolskiego pod Turzą Górą przy „drodze margrabskiej” (od strony Nowej Marchii) w okresie przed 19 sierpnia – po 26 IX 1430 r. Główne poselstwo z arcybiskupem magdeburskim na czele (wiozące tamtędy insygnia koronacyjne) przybyło z Norymbergi do Frankfurtu nad Odrą i Kostrzyna, skąd po ponad dwumiesięcznym daremnym oczekiwaniu na odblokowanie dróg granicznych powróciło do Zygmunta do Norymbergi⁹⁹. Długoszowa chronologia zestawiona z datą 28 X 1430 r. mandatu Zygmunta do bardiowian pozwala wyznaczyć początek mobilizacji polskiego pospolitego ruszenia do stróży nadgranicznej na drugą połowę sierpnia. Należy zatem w konsekwencji przyjąć, iż zgodnie z tym samym rozkazem, górskie przejście koło Muszyny i przeprawę pod Czorsztynem od strony Spisza obsadziła szlachta małopolska (najpewniej sądecka) pod dowództwem Piotra Szafrąncza – syna podkomorzego krakowskiego. Mandat Zygmunta informuje o możliwości starć w wyniku listów Piotra Szafrąncza, uwłaczających czci króla rzymskiego. Ich adresatem był wspomniany już przywódca poselstwa od strony Węgier – Piotr Berzevici, syn Henryka *magister tavernicorum regalium*; można więc przyjąć, że ta papierowa wojna na słowa toczyła się na Spiszu w połowie lub drugiej połowie sierpnia 1430 r. Oddziałem małopolskiego pospolitego ruszenia rycerstwa w tym czasie dowodził zwykle starosta krakowski lub dowódca wyznaczony przez króla, zaś powierzenie staroście spiskiemu blokady przejść od strony Węgier byłoby jak najbardziej logiczne¹⁰⁰.

Najpóźniej w drugiej połowie sierpnia 1430 r. Piotr Szafraniec przestał być starostą spiskim. Być może był to rozładowujący napięcie zbrojne na granicy węgierskiej gest Władysława Jagiełły pod adresem Zygmunta Luksemburskiego. Nie można bowiem podważyć wpisu do księgi miejskiej Czchowa w ziemi sądeckiej o udostępnieniu 25/27 VIII 1430 r. dwóch koni podróżującemu z Bochni do Nowego Sącza Janowi, pisarzowi *Johannis Farurey*

⁹⁸ *DHn*, lib. XI, s. 285–289; por. *Rozbiór krytyczny „Annalium Poloniae” Jana Długosza*, red. J. Dąbrowski, t. 1–2, Wrocław 1961–1965, t. 1, s. 244–246; identyfikacja posłów od strony Węgier na podstawie: P. Engel, *Magyarország világi archontológiája*, t. I, s. 39, 42, 50; t. II, s. 34, 97, 239.

⁹⁹ *DHn*, lib. XI, s. 285–298; K. Górską-Gołaską, *Zasadzka rycerstwa wielkopolskiego na Drodze Margrabskiej pod Turzą Górą w 1430 r.*, *Studia i Materiały do dziejów Wielkopolski i Pomorza* [Poznań] 1976, t. 23, s. 53–62; zob. przypis poprzedni.

¹⁰⁰ Tym samym wycofuję się z poglądu, iż starostą spiskim, który urągał Piotrowi synowi Henryka i innym posłom Zygmunta, był Piotr Szafraniec podkomorzy krakowski oraz z datowania jego rządów starościńskich jeszcze na 28 X 1430 r. (J. Kurtyka, *Starostwo spiskie...*, s. 522); o datowaniu zob. też poniżej.

*capitanei Lubowliensis*¹⁰¹. Osobnej analizy wymaga natomiast dokument zachowany w oryginale i wydany przez S. A. Srokę pod datą 2 XI 1429 r. Został on wystawiony w Krakowie przez Mikołaja Hinczowica, prepozyta kolegiaty Św. Michała, kanonika krakowskiego i podskarbiego koronnego, dla mieszczan Nowej Wsi na Spiszu, którzy po pożarze miasta mieli za pośrednictwem *strenui militis Johannis Pharurey de Grabow capitanei Lubowliensis* uzyskać od króla dwuletnie zwolnienie od czynszu (*annui census*). Mikołaj Hinczowic, występując tu w roli podskarbiego, postanowił odłożyć ostateczne wyjaśnienie tej sprawy do powrotu króla do Krakowa, rezygnując jednak do tego czasu z poboru czynszu od mieszczan nowowiejskich w obu obowiązujących ich terminach – na św. Jana Chrzyciela (24 czerwca) i na św. Marcina (11 listopada). W formule datacyjnej, pozbawionej daty rocznej, ważny jest odczyt silnie skróconego kluczowego słowa: *Datum Cracovie, feria quinta in crastino Omnium Sanctorum*¹⁰². S. A. Sroka odczytuje *feria quarta*, a więc musi przyjąć rok 1429, w którym dzień 2 listopada faktycznie wypadł we środę¹⁰³. Jednak równie poprawny jest odczyt *feria quinta* i przyjęcie w konsekwencji roku 1430, bowiem w roku tym 2 listopada wypadł we czwartek! Król przebywał poza Krakowem zarówno w listopadzie 1429 r. (był na Rusi), jak i w listopadzie 1430 r. (był na Litwie)¹⁰⁴. Kontekst innych informacji o starostwie spiskim z lat 1429–1430 jednoznacznie wskazuje, iż podskarbi Mikołaj Hinczowic musiał wystawić swój dokument w Krakowie 2 XI 1430 r. Jest to ostatnia znana obecnie wzmianka o Janie Farureju jako staroście spiskim i ostatnia wzmianka o Mikołaju Hinczowicu jako podskarbin¹⁰⁵.

Po 1430 r. brak wiadomości o Janie Farureju z Garbowa herbu Sulima jako staroście lubowelskim/spiskim (był też stolnikiem krakowskim w latach

¹⁰¹ APKr., rps AD 514, k. 15v. W tej partii księgi miejskiej przypadki udzielania podwód zapisywano zwykle pod konkretną datą dzienną roku 1430, co jednak nie dotyczy wpisu o koniach dla pisarza starosty lubowelskiego. Zapiska poprzedzająca ten wpis została opatrzona datą *in crastino sancti Bartholomei* (25 sierpnia, datę tę można zapewne odnieść i do wpisu o pisarzu starosty Farureja), zapiska następna zaś – datą *die dominico post Bartholomei* (27 VIII 1430 r.). Ponowna autopsja wpisu pozwala jeszcze bardziej uszczegółowić informacje J. Kurtyki, *Starostwo spiskie...*, s. 522 (tu datacja na 25/29 VIII 1430 r. i wzmianka o trzech koniach).

¹⁰² Spišska Nová Ves, Štátny Okresný Archív, perg. 92. Panu Dr. hab. S. A. Sroce dziękuję za udostępnienie fotokopii dokumentu.

¹⁰³ S. A. Sroka, *Addenda k zoznamu*, s. 21 = tenże, *Addenda do spisu*, s. 100–103; tenże, *Uzupełnienie do spisu*, s. 39–40.

¹⁰⁴ A. Gąsiorowski, *Itinerarium...*, s. 88, 90.

¹⁰⁵ Por. *Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy*, opr. K. Chłapowski, S. Ciara, Ł. Kądziała, T. Nowakowski, E. Opaliński, G. Rutkowska, T. Zielińska, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1992, s. 122, nr 734: Mikołaj Hinczowic jako podskarbi odnotowany 7 I 1429 – 30 VI 1430 r.

1434–1453)¹⁰⁶; do 1438 r. brak w ogóle wiadomości o obsadzie starostwa. Sprzyjający jego administracji na Spiszu klimat polityczny (jeśli utrzymał starostwo) zakończył się z pewnością ze śmiercią cesarza Zygmunta Luksemburskiego w 1437 r. W okresie lipiec 1438 r. – maj 1439 r. na Spiszu i Słowacji toczyły się lokalne walki polsko-węgierskie wywołane przez Polaków dla osłony trwającej wyprawy do Czech po koronę dla królewicza Kazimierza. Oddziałami polskimi, których bazą był Podoliniec na Spiszu, dowodził Piotr Szafraniec podkomorzy krakowski (dawny starosta spiski w latach 1429–1430), wzmiankowany w tej roli w listopadzie 1438 r. Uznać go więc należy za kolejnego starostę spiskiego i przyjąć, że ponownie objął ten urząd¹⁰⁷.

5

W niniejszym tekście ukazano przetargi polityczne i wynikające z nich rozliczenia finansowe pomiędzy Królestwem Polskim i Litwą a Zakonem Krzyżackim i Zygmuntem Luksemburskim w latach 1411–1413, w wyniku których w 1412 r. zapadła decyzja o pożyczeniu przez króla polskiego Władysława Jagiełłę królowi węgierskiemu i rzymskiemu Zygmunтови Luksemburskiemu 37000 kop groszy praskich stanowiących część rat z sumy 100000 kop groszy, jaką Polsce miał wypłacić Zakon na mocy traktatu toruńskiego, w zamian za zastawienie Jagielle przez Zygmunta części komitatu spiskiego, a mianowicie dominium lubowelskiego i 13 miast wspólnoty saskiej. Wyjaśniono także i uzgodniono szereg problemów szczegółowych dotyczących obsady starostwa spiskiego w latach 1412–1430, na tle stosunków między władcami Polski i Węgier.

Po weryfikacji sekwencja pierwszych starostów prezentuje się następująco¹⁰⁸:

1. Pelka Gładysz z Łosiów: N ok. 25 XII 1412 r., przed 20 XI 1413 r. [odwołany 1416–1422];
2. Zawisza Czarny z Garbowa: ok. 11 XI 1422 r. [przed 17 IV 1423 r.] – † maj/czerwiec 1428 r.;
3. Piotr Szafraniec z Pieskowej Skały (Junior) syn Piotra podkomorzego krakowskiego: czerwiec 1429 r. – 4 lipiec (i połowa sierpnia) 1430 r.;
4. Jan Farurej z Garbowa: 25/27 VIII 1430 r. – 2 XI 1430 r.;
5. Piotr Szafraniec z Pieskowej Skały (ponownie): listopad 1438 r.

¹⁰⁶ Bon. V, s. 258–259; E. Maleczyńska, *Farurej Jan*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, 6, 1948, s. 375–376; J. Kurtyka, *Starostwo spiskie...*, s. 522.

¹⁰⁷ J. Kurtyka, *Starostwo spiskie...*, s. 523.

¹⁰⁸ N – nominacja; † – zmarł.